

UNIVERSITÉ DE COPENHAGUE

**CAHIERS
DE
L'INSTITUT DU MOYEN-ÂGE GREC ET LATIN**

83

Centre for the Aristotelian Tradition

Saxo Institute

2014

Geoffrey of Aspoll
Quaestiones super librum De somno et vigilia
An Edition

Sten Ebbesen

Introduction

Geoffrey (Galfridus) of Aspoll († 1287) is the author of a considerable number of question commentaries on Aristotle, and in particular on the part of the *Corpus Aristotelicum* that deals with natural science. He was an Oxford master by 1262, and his activity as a commentator probably belongs to the years just before 1265. Many aspects of Geoffrey's questions on the *libri naturales* have recently been studied in great detail by S. Donati, to whose monumental article I refer the reader for further information.¹ However, Geoffrey's commentary on *De somno et vigilia* is only given scant attention in Donati's study, which focuses on other parts of his œuvre.

In Geoffrey's day, *De somno et vigilia* was used as a common title for the works now called *De somno et vigilia* (to Geoffrey book I), *De insomniis* and *De divinatione per somnum* (the latter two constituting book II to Geoffrey). His commentary consists of 23 questions on book I and 16 on

---

¹ See S. Donati, 'Goffredo di Aspoll (+ 1287) e alcuni commenti anonimi ai *Libri naturales* nel mss. London, Wellcome Hist. Med. Libr. 333 e Todi, BC, 23 (*Qq. super I De gen. et corr.*, *Qq. super Phys. V, VI*).' Parte I, *Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale* 23 (2012) 245-320; Parte II, 24 (2013) 219-418. Henceforward "Donati 2012" and "Donati 2013", respectively. Information about Geoffrey's life, with references, in Donati 2012: 245. See also A.B. Emden, *A Biographical Register of the University of Oxford to A.D. 1500*, Oxford 1957-, vol. 1, pp.60-61.

book II (see list below); of the latter, ten pertain to *De insomniis* and six to *De divinatione per somnum*.

Transmission

To the best of my knowledge, the text to be edited below is only transmitted in ms Oxford, Merton College 272, fols. 277vA-284v. The manuscript is an English product from the late 13th century, and has been in the possession of Merton College at least since the early 15th century.¹ It contains a series of Aristotle commentaries, all apparently of English origin, and several of them by or associated with Geoffrey of Aspall. It just may be relevant to the history of the manuscript that according to Emden,² Geoffrey, who in 1265 is attested as a clerk of Gilbert de Clare, earl of Gloucester, already in 1264 appears as a witness to a charter of the same earl relating to the foundation of Merton College.

Authorship

The questions on book I (our *De somno et vigilia*) end with the remark *Explicit d(omi)n(u)s Galfridus de haspal() super primum de so<m>pno et vig(ilia)*. The questions on book II (our *De insomniis & De divinatione per somnum*) are clearly marked as a sequel: *Sequitur dubitare circa secundum huius*, but there is no *explicit* at the end.

There is no good reason to assume different authorship for books I and II, and there is every good reason to believe in the attribution to Geoffrey of Aspall, although it is not quite clear whether the text transmitted derives from one penned by Geoffrey himself or from a *reportatio*, nor whether it preserves its original shape or has been recast by a later user. As shown in Donati's 2012-13 study, several of Geoffrey's works survive in two or even three versions, not all of which are likely to have come directly from his pen.

---

¹ For details about the Merton manuscript I refer to the description in R.M. Thomson, *Catalogue of Medieval Manuscripts of Latin Commentaries on Aristotle in British Libraries, vol. I: Oxford*, Brepols: Turnhout 2011, pp. 320-323.

² A.B. Emden, *A Biographical Register of the University of Oxford to A.D. 1500*, Oxford 1957-, vol. 1, p. 61.

One peculiar feature links the questions on *De somno et vigilia* with other questions by Geoffrey: a series of imperatives exhorting an unidentified person to find a solution to some problem or to further elaborate on what has already been said:

1) Qu. I.10, ratio principalis 1.2: *Aut non penitus idem importatur per ipsa, immo per hoc quod dicit "solutio" importatur esse ipsius vigiliae, quia esse vigiliae est quod solvantur ipsi sensus et sint in actu, per hoc autem quod dicit "remissio" importatur causa solutionis, quia in somno repellitur et quasi regreditur calor naturalis ab exterioribus ad interiora et non ministrant ad membra exteriora sensitiva motiva; [et] iste calor autem in vigilia remittitur ad exteriora sensitiva motiva et ministrat eis, cuius remissio est causa solutionis et vigiliae. **Stude!***

2) Qu. 1.12, ratio principalis 2.2: *Item, inter omnia organa sensitiva organum visus est organum tenerissimum, et per consequens laesioni et fatigationi pronissimum. **Pertracta ulterius ut vis!***

3) Qu. I.15. The determination presents three views about the problem at hand. The third is claimed to be truer than the first two, but after it has been presented we find the remark: ***Stude et dic mihi quae istarum trium opinionum magis accedit ad verum!*** No *ad rationes* follows.

4) Qu. I.21, in the determination: *Dicit enim Commentator quod quando calor naturalis est sparsus per motum localem aut per motum comprehensionis sensibilis, tunc anima statim movet istum in profundum corporis, ut operetur per istum digestio. **Pertracta ulterius!***

5) Qu. I.22, ad 1.1: ***Vel dic**, sicut praedictum est, quod labor per hoc quod excitat calorem facit ad digestionem, et per consequens ad nutrimenti evaporationem, et sic inducit somnum.*

6) Qu. I.23 After the determination. *Aliter posset dici. **Dic sicut vis!*** No *ad rationes* follows.

The formula *vel dic quare non!* that occurs in three *rationes principales* (Qu. I.8, 1.3; II.2, 1.2; II.7, 1.1) is not, I submit, comparable to the use of imperatives in the quotations above. They are a rhetorical device, and address either another participant in the disputation or any member of the audience or readership in general.

Of the exhortations quoted above, **5** just might be a general address to the author's public, whereas **1**, **2** and **4** could be directed to the author himself as reminders of things to do. **3** and **6** are not, however, amenable

to either explanation. **6** in particular looks like an address to someone who is to use the written text as a blueprint for a course, but who is, in this case, left to his own devices.

Donati has noticed similar exhortations in other works ascribed to Geoffrey of Aspoll, and quotes *Ad argumenta quaere/responde, Responde sicut vis, Ista facilia sunt, et ideo responde, Responde aliter si vis, Responde sicut scis et bene stude* from one of the versions of Aspoll's questions on *De generatione et corruptione*.¹ In his questions on *De sensu et sensato*, a reply to one of the *rationes principales* is a laconic *Ad quintum dic!*, which a helpful marginal note in one of the manuscripts comments with *Quaere solutionem in primo Physicorum*.²

Several years ago I noticed a similar use of imperatives in Buridan's questions on Aristotle's *Rhetoric*, many of which lack important parts but carry instructions about how to fill in the missing. In 1991 I proposed that perhaps the text could be considered a sketch of questions prepared for the use of some subordinate teacher (a bachelor, presumably).³ Donati (2013: 338-339) is more inclined to think that the imperatives in Aspoll are not his own remarks but due to someone who has reworked his text and shortened it where possible.

The abbreviation theory works best when an elliptic *Dic!* or *Stude!* is accompanied with information about where to find the missing matter. It can hardly explain all of **1-5** above (even supposing that some marginal annotation has been lost in the transmission), and I find it implausible that anyone would have stripped a complete Buridan text down to the skeleton we now have. The recipe-for-a-bachelor theory works best in

¹ Donati 2013: 371.

² G. de Aspal, *Quaest. Sens.*, question *Utrum sensitiva possit super comprehensionem universalis*, mss Oxford, Merton 272: 261rA & Todi, BC 23: 104rA. Only Todi has the marginal note.

³ S. Ebbesen, 'Retorik som filosofisk disciplin i 13. - 14. århundrede'. *Filosofiske studier* 12 (1991) 17-26, at p. 22. More details in S. Ebbesen & I. Rosier-Catach) 'Le trivium et la Faculté des Arts', in: O. Weijers & L. Holtz, eds., *L'enseignement des disciplines à la Faculté des arts (Paris et Oxford, XIVe-XVe siècles, Studia artistarum* 4, Brepols: Tournhout 1997, pp. 97-128, at pp. 121-122.

Buridan's case. It can explain all of **1-5**, but clashes with the fact that most of the questions on *De somno et vigilia* are fully developed and not mere sketches.

At the current stage of research, I see no obvious solution to the problems raised by the imperatives in our text. But at least they provide a link to other texts associated with Geoffrey of Aspill.

Date

Apart from what little is known about Geoffrey of Aspill, there is not much else by which to date the text. There are few precise quotations of the Aristotelian text, but nothing points to use of Moerbeke's translation rather than the *vetus*. Geoffrey's extensive use of Averroes' compendium of the Arabic version of the books about sleep and dreams only proves that the questions are not from the very early 13th century, and nobody would have thought they were so. It is much more interesting that – as far as I can see – there is no trace of use of Albert the Great's *De somno et vigilia*. The date of Albert's work is not known with precision, but some time in the late 1250s is indicated.¹ It is hard to believe that anyone would neglect that trove of information and misinformation several years after its publication, so a date no later than the early 1260s seems indicated for Aspill's text, which, of course, fits the standard assumption that he was a regent master about 1260-1265 and perhaps a little earlier.

The edition

The transcription on which the present edition is based was made from high-quality scans of the manuscript that hardly ever leave the reader in doubt about what the manuscript text looks like – the only exception being that some of the marginal titles of questions are partly hidden due

---

¹ Kind communication from Dr Donati, who is to edit the text for the *Editio Coloniensis* of Albert's works. Cf. James A. Weisheipel, 'Albert's Works on Natural Science (*libri naturales*) in Probable Chronological Order', in id., ed., *Albertus Magnus and the Sciences*, PIMS: Toronto 1980, pp. 565-577, at p. 570.

to tight binding. I consulted the manuscript *in situ* during a visit to Merton College in late 2013, but could not see much that the photographer's lens had not caught.

I do not respect the manuscript's punctuation, paragraphing or orthography. I have classised the spelling, retaining only (1) the medieval *hiis* because it ambiguously represents classical *his and iis*, and (2) *Periarmenias* because this is more than a spelling variant of *Peri hermeneias*.

On a few occasions I have resorted to the Renaissance convention of using a circumflex to indicate vowel length, so that *naturâ*, e.g., is clearly marked as being an ablative. On one occasion I have chosen to write *æris* instead of *aeris*, to indicate that the word in case is not *aëris*.

I have tacitly resolved all abbreviations, but in cases of doubt I have provided relevant information in the apparatus. There are few such cases, but one is particularly annoying: I have felt compelled to resolve *i'* in three different ways according to context: *intendit, innuit, intellexit*.

I have also tacitly corrected minor misspellings, such as *scibatur* for *cibatur*. By contrast, I scrupulously record corrections found in the manuscript, even when they are minute and (as seems to be true in most cases) the work of the main scribe. I do not, however, distinguish between scribal hands except where I am quite sure the correction was not made *in scribendo*.

The apparatus records all deviations from the wording of the manuscript, in so far as these are not already indicated in the main text by means of the critical signs [...] or <...>.

As a heading to each question I first write in bold italics ***Quaestio*** plus the number of the question. Then follows the title I have elicited from the text.

The several elements of each question are identified by means of numbers in italics. In a standard question, the *rationes principales* fall in two groups numbered 1 and 2, with the single arguments in each group

numbered *1.1*, *1.2* and *2.1*, *2.2* etc. The determination then receives the number 3, and in the *Ad rationes* paragraph headings like *Ad 1.*, *Ad 2.* indicate which argument is being refuted

Editions referred to in the apparatus

Aristotle: *Loci Aristotelici* are identified with the standard references to I. Bekker's *Aristoteles graece*, Berlin 1833. The single works are abbreviated as in Liddle-Scott-Jones, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1940. The same abbreviations are used for commentaries on his works.

For the Latin translations of *De somno et vigilia* I have used H.J. Drossaart Lulof's *Aristotelis De somno et vigilia liber, adiectis veteribus translationibus et Theodori Metochitae commentario*, 1943, plus the preliminary editions of the Latin *De insomniis* and *De divinatione per somnum* found in the electronic *Aristoteles Latinus*.

Anonymus, *Les Auctoritates Aristotelis*, ed. J. Hamesse, Philosophes Médiévaux XVII, Publications Universitaires: Louvain & Béatrice Nauwelaerts: Paris 1974.

Avicenna *Latinus*, *Liber de anima seu Sextus de naturalibus IV-V*, ed. ed. S. C. van Riet, Éditions orientalistes-Brill: Louvain-Leiden, 1968.

Averroes: For Averroes' commentary on *De anima* and his compendia of *De memoria* and the books on sleep and dreams I have used :

Averrois Cordubensis *Commentarium magnum in Aristotelis De anima libros*, rec. F. Stuart Crawford, Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem, Versiones Latinae VI,1, The Mediaeval Academy of America: Cambridge, Mass. 1953

Averrois Cordubensis *Compendia librorum Aristotelis qui Parva Naturalia vocantur*, rec. Aemilia Ledyard Shields adiuvante Henrico Blumberg, Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem, Versiones Latinae VII, Medieval Academy of America: Cambridge, Mass. 1949.

For other works of Averroes I have resorted to: *Aristotelis Opera cum Averrois commentariis*, Apud Iunctas: Venice 1562.

Costa ben Luca, *De differentia animae et spiritus*, ed. Carl Sigmund Barach, Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung: Innsbruck 1878.

Porphyrius, *Intr. = Introductio = Isagoge*, ed. A. Busse, Commentaria in Aristotelem Graeca IV.1, Reimer: Berlin 1887.

Thomas Aquinas, *Sentencia Libri de anima*, in *Opera omnia iussu Leonis XIII P.M. edita*, XLV.1, Commissio Leonina-Vrin: Roma-Paris 1984.

When quoting from editions, I do not always respect their orthography or their punctuation.

Acknowledgments

I gratefully acknowledge the assistance offered by Mr Michael Stenskjær Christensen, BA, who did the greater part of the work to track down the *auctoritates* quoted by Geoffrey.

Dr Silvia Donati of the Albertus Magnus-Institut in Bonn has helped me with several matters relating to this edition, and when it was close to publication she read it through and suggested a number of improvements, notably several convincing conjectures which I have adopted. They are marked with a “*Donati*” in the critical apparatus.

Dr Christina Thomsen Thörnqvist of the University of Gothenburg also read the edition just before publication and eliminated some errors.

The friendly staff of Merton College Library made my 2013 visit to the library a pleasure.

List of questions

At the beginning of each question, there is usually a number and a title in the margin of ms **M**. However, the person responsible for entering those items has overlooked a few questions, and thus his numbering is unreliable. In the table below, I first give the number and title I have assigned to each question, the title being based on the formulation of the question in the text. Next, and in smaller letters, I add the number (if any) and title assigned to the question in the margin of the ms. Text enclosed in <<...>> is text that I assume to be hiding in the inner margin, but which is invisible because of tight binding.

LIBER I

277vA	I.1	An sit verum quod somnus est privatio vigiliae
	[1]	An somnus sit privatio vigiliae
277vA	I.2	An sit verum quod contraria, et similiter privative opposita, habent fieri circa idem
	[2]	An privative opposita habent fieri circa idem
277vB	I.3	Utrum qualitates sibi invicem succedentes in eodem subiecto debeant dici contrariae, an qualitates in diversis subiectis.
	[3]	Utrum qualitates sibi invicem succedentes in eodem subiecto sint contrariae
277vB	I.4	Utrum sit verum quod anima vegetativa potest esse sine sensitiva et intellectiva, neutra tamen sine ipsa
	[4]	Utrum <<anima sensitiva>> et intellectiva possit esse s<<ine vegetativa>>
278rA	I.5	Utrum sit verum quod nullum animal semper vigilet
		Utrum sit aliquod <<animal>> quod semper vigilet
278rB	I.6	Cum omni animali insunt somnus et vigilia vicissim, dubitatur quod illorum primo inest
		Utrum somnus primo insit animali quam vigilia
278vB	I.7	Utrum somnus et vigilia soli animali insint
	[6]	Utrum somnus et vigilia insint<< soli>> animali
279rA	I.8	Utrum intellectus hominis prout est in homine indigeat somno et quiete
	[7]	<<Utrum>> intellectus hominis <<prout est in>> homine in<<digeat>> somno
279rB	I.9	Utrum definitio somni sit bona
	[8]	An somnus bene definiatur per immobilitatem sensuum
279vA	I.10	Utrum definitio vigiliae sit bona
	[9]	An vigilia bene definiatur per solutionem et remissionem sensuum
279vA	I.11	Utrum somnus et vigilia sint per se passiones animae vel corporis vel coniuncti
	[10]	Utrum somnus et vigilia sint per se passiones animae vel corporis vel totius coniuncti
279vB	I.12	Utrum somnus et vigilia sint passiones alicuius sensus particularis per se an omnium simul

- 280rB I.13 Utrum somnus et vigilia sint per se et primo passiones ipsius sensus communis
- [12] Utrum somnus et vigilia sint per se et primo passiones ipsius sensus communis
- 280vA I.14 Cuius particulae corporis sint somnus et vigiliae per se passiones, et utrum somnus et vigilia sint per se passiones eiusdem particulae corporis
- [13] Utrum somnus et vigilia sint per se passiones eiusdem particulae corporis
- 280vA I.15 U. cor sit principium et organum sensus communis
- 281rA I.16 De hoc quod dicit Aristoteles quod quidam dormientes faciunt aliquando opera vigiliae
- [15] <<Utrum>> dormientes possint <<facere>> opera vigiliae
- 281rB I.17 Quare tales post expergefactionem non memorantur operibus vigiliae, memorantur tamen aliis somniis
- [16] Quare dormientes facientes opera vigiliae post expergefactionem non memorantur illis operibus
- 281rB I.18 Quare aliquis expergefactus si statim cum somniaverit moveat se extendendo corpus vel vertendo se ad aliud latum non memoratur se somniasse; si autem quiescat bene memoratur
- 281rB I.19 Utrum sanguis sit ultimum nutrimentum
- 281vA I.20 Utrum vapor infrigidatus frigiditate cerebri sit causa somni
- 281vB I.21 Utrum evaporatio alimenti et eius infrigidatio sit praecisa causa somni
- [19] Utrum evaporatio alimenti et eius infrigidatio sit <<causa>> praecisa somni
- 281vB I.22 Utrum labor sit causa somni
- [20] An labor <<sit>> causa somni
- 282rA I.23 Utrum infirmitas sit causa somni
- LIBER II**
- 282rA II.1 Utrum somnium sit passio sensus
- [1] <<Utrum>> somnium <<sit>> sensus passio
- 282rB II.2 Utrum somnium sit per se passio intellectus
- [2] Utrum somnium sit per se passio intellectus
- 282rB II.3 Utrum sensus patiat in somno sicut in vigilando
- [3] U. sensus patiat in somno
- 282vA II.4 Utrum sensitiva et phantastica sint eadem virtus secundum substantiam
- [4] Utrum virtus sensitiva et virtus phantastica sint eadem virtus secundum substantiam
- 282vA II.5 Utrum simulacra sensibilia maneat in organis sensitivis in absentia eorum
- [5] Utrum species sensibilis maneat in organo sensitivo in absentia sensibilia
- 282vB II.6 Utrum species sensibilis quiescat in organis particularibus naturaliter vel violenter
- [6] Utrum species <<sensibilis>> quiescant in <<organis>> particularibus naturaliter <<liter vel>> violenter
- 282vB II.7 Utrum simulacra manentia in organis sensitivis faciant ibi somnia sicut et in sensu communi
- [7] Utrum simulacra quae manent in organo sensitivo faciant in ipso <<somnia>>

- 283rA II.8 Quare non magis inest somnium sensui communi quam sensibus propriis
- 283rB II.9 Utrum sensitiva communis participat somnia per simulacra mota et fluentia a sensibus particularibus ad sensum communem
- 283vA II.10 Utrum sensus non solum patitur sed etiam agit
- 283vA II.11 Utrum divinatio sit passio intellectivae vel sensitivae
[10] Utrum divinatio sit passio intellectivae vel sensitivae
- 283vB II.12 Utrum somnia sint signa rerum
[11] Utrum somnia sint signa rerum
- 284rA II.13 Qualiter somnia possunt esse causae rerum
[12] Utrum somnia possint esse causae rerum
- 284rA II.14 Utrum deus immittat somnis
[13] Utrum deus immittat somnia
- 284rB II.15 Qualiter potest color multiplicare suam speciem sine luce educente ipsam de potentia ad actum
[14] Utrum species rerum multiplicantur sine luce
- 284vB II.16 Posito quod aliquis sit in aliquo doleo aeneo nullicubi perforato, utrum sic inclusus audiat

Sigla

M	<i>Codex 272 Collegii Mertonensis Oxoniae</i>
M^{corr}	<i>manus correctrix eiusdem codicis</i>
[277vB]	<i>hic incipit columna dextra folii 391 versi eiusdem codicis</i>
\album/	<i>album secundario (inter lineas vel in mg.) inseruit scriba vel corrector</i>
[album]	<i>album delendum censeo</i>
[[album]]	<i>album deletum habet codex</i>
<album>	<i>album, quod numquam in codice vel codicibus fuit, addendum censeo</i>
<<album>>	<i>album bibliopegae opere invisibile factum est</i>
†album ac†	<i>verba album ac aut per se corrupta esse aut aliquid excidisse puto</i>
...	<i>vox quam vel litterae quas legere nequivi</i>
(?)	<i>de lectione vocis praecedentis dubitare licet</i>
pond()lem	<i>vox ita compendiose scripta ut inter pond et lem aliquid omissum esse indicetur</i>
a.c.	<i>ante correcturam</i>
add.	<i>addidit</i>
cf.	<i>confer, conferend-us/a/um etc.</i>
in mg.	<i>in margine</i>
om.	<i>omisit</i>
s.l.	<i>supra lineam</i>

Galfridus de Aspale

Quaestiones super De somno et vigilia

ex codice Collegii Mertonensis 272, ff. 277vA-284vA, editae

Quaestio I.1

An sit verum quod somnus est privatio vigiliae

Quia vult Aristoteles in Littera¹ quod somnus est privatio vigiliae, quaeratur propter hoc an dicat verum.

1. Et videtur quod non, sic:

1.1 A privatione ad habitum est impossibilis regressio, sed a somno ad vigiliam non est impossibilis regressio; quare etc.

1.2 Item, dormiens sentit habitu secundum Commentatorem,² ergo somnus non est privatio sensus, sed potius est habitus; sed penes³ idem cognoscitur somnus⁴ et vigilia; quare etc.

2. Ad oppositum.

2.1 Dicit Commentator⁵ quod somnus est sensus in potentia, et vigilia est sensus in actu; sed per Aristotelem⁶ quod est in potentia est privatio eius quod est in actu; quare somnus erit privatio vigiliae.

2.2 Et praeter hoc, littera Aristotelis¹ vult quod somnus sit quaedam privatio vigiliae.

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.453b26-27.

² Cf. Averroes, *Somn. Vig.* 76.11-12.

³ penes idem – vigilia] cf. Arist., *Somn. Vig.* 1.454a1-2, *trl. vetus & Moerbekiana*: “circa idem animalis quidem vigilia est et sompnus.”

⁴ somnus] sensus **M**.

⁵ Averroes, *Somn. Vig.* 75.10-76.13.

⁶ *Expressis verbis nusquam haec dicit Aristoteles; at cf., e.g., Cat.* 10.12a29-33.

2.3 Et praeter hoc, postea vult Aristoteles² quod somnus sit vinculum sensus; et ita, cum vigilia sistat circa sensum, somnus erit privatio vigiliae.

3. Concedendum est cum Aristotele quod somnus sit quaedam privatio vigiliae; sed non est simpliciter eius privatio, sed solum privatio secundum tempus, et ideo dixit Aristoteles quod somnus est quaedam privatio, quae privat actum tantum, et talis privatio est privatio incompleta.

Ad 1.1 Et a tali privatione ad actum non est impossibilis regressio sed etiam³ possibilis, et talis privatio est somnus respectu vigiliae. Quaedam autem privatio [[est privatio completa]] non tantum privat actum sed etiam potentiam, et haec privatio est privatio completa, et a tali privatione ad actum impossibilis est regressio; sed talis non est somnus etc.

Ad 1.2 Ad secundum dico \sic/ quod licet somnianti insit habitus videndi et sentiendi, verumtamen somnus non nominat istum habitum, sed est somnus privatio vigiliae.

Quaestio I.2

An sit verum quod contraria, et similiter privative opposita, habent fieri circa idem

Consequenter, quia dicit Aristoteles⁴ quod contraria, et similiter privative opposita, habent fieri circa idem, quaeratur an hoc sit verum.

1. Et videtur quod non.

1.1 Et primo de contrarie oppositis sicut calidum in igni,⁵ cuius contrarie oppositum est frigidum, <quod> non natum est <igni> inesse, quare etc.

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.453b26-27.

² Arist., *Somn. Vig.* 1.454b9-10.

³ etiam] est *malim*.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 1.453b24-29.

⁵ igni] extingui *M a. c.*

1.2 De privative oppositis videtur similiter hoc esse falsum, sicut¹ caelo secundum se totum simpliciter inest quies, cui secundum se totum impossibile est motum inesse, licet secundum partes insit ei motus; sed quies et motus sunt privative opposita; quare etc.

1.3 Item, rarum et densum sunt privative opposita in² caelestibus secundum Commentatorem;³ illa tamen pars in caelo quae densa est numquam potest esse rara; quare privative opposita non sunt nata fieri circa idem.

1.4 Item, terrae inest quies sempiterna, et impossibile est ei inesse motum per Aristotelem;⁴ sed quies et motus sunt privative opposita; quare etc.

2. Oppositum habetur ab Aristotele hic⁵ et etiam in libro Praedicamentorum.⁶

3.1 Ad illud diversimode dicitur. Uno modo sic: Quod privative opposita habent fieri circa idem, hoc non est intelligendum quod semper fiant circa idem numero, sed vel⁷ circa <idem> numero vel specie vel genere. Et sic dicentes faciliter respondent ad obiecta.

3.2 Verumtamen ille modus dicendi non multum [[non multum]] consonat menti Aristotelis, quia hic videtur Aristotelem⁸ velle[re] privative opposita fieri circa idem numero.

Ad 1.1 Propter hoc ad primam instantiam potest sic responderi quod verum est contraria inesse eidem – nisi alterum determinate insit, et scimus quod calidum determinate inest igni. Illud communiter dicitur.

Ad 1.2-3 Ad illas instantias de caelo respondendum est distinguendo de privatione. Est enim quaedam privatio quae dicit privationem in utroque

¹ sicut] *lectio incerta* .

² in caelestibus] *scelestibus M*.

³ *Locum non invenimus*.

⁴ Arist., *Cael.* II.14.296b25-30; II.3.286a20-21, 286b8-9.

⁵ Arist., *Somn. Vig.* 1.453b24-29.

⁶ Arist. *Cat.* 10.12a26.

⁷ vel] etiam *M*.

⁸ Aristotelem (*sic!*) *M*] Aristoteles, *quod praestaret, scribere non sum ausus ne forte ipsum Galfridum corrigerem. Idem modus loquendi saepius in hoc opere occurrit.*

extremo respectu alterius, ita sc. quod utrumque privative¹ oppositorum dicat privationem alterius; et sic se habent rarum et densum, motus et quies in caelestibus, et talia non sunt nata fieri circa idem, nec etiam de talibus intellexit Aristoteles. Alia autem est privatio in altero tantum, ita sc. quod tantum alterum dicat alterius privationem et non econverso, /**M 277vB**/ sicut se habet caecitas respectu visus; et talia nata sunt fieri circa idem, et de talibus intellexit Aristoteles.

Quaestio I.3

Utrum qualitates sibi invicem succedentes in eodem subiecto debeant dici contrariae, an qualitates in diversis subiectis

Gratia huius quaeratur utrum qualitates sibi invicem succedentes in eodem subiecto debeant dici contrariae, an qualitates in diversis subiectis.

1. Et primo videtur quod qualitates sibi invicem succedentes in eodem subiecto.

1.1 Quia vult Aristoteles,² ut videtur, quod contraria habent fieri circa idem numero; quare etc.

1.2 Item, omnis transmutatio est a contrario in contrarium, sicut placet Aristoteli in quinto Physicorum;³ sed in omni transmutatione oportet subiectum manere idem numero sub utroque oppositorum; quare qualitates succedentes sibi invicem in eodem subiecto sunt contrariae.

1.3 Item, ita est in privative oppositis quod privatio in uno subiecto non opponitur habitui in alio⁴ subiecto, sed potius habitui eiusdem subiecti; quare similiter erit in contrarie oppositis; [[sed potius]] <quare> etc.

2. Ad oppositum.

---

¹ privative] privatio **M a.c.**

² Arist., *Somn. Vig.* 1.453b24sqq.

³ Arist., *Ph.* V.2.226b2-3; cf. V.1.224b29-36, 225a34-b3. *Auctoritates* 2.157, p. 153: "Omnis motus fit a contrario in contrarium."

⁴ alio] illo **M.**

2.1 Dicit Aristoteles in secundo De generatione¹ quod contraria sunt activa et passiva invicem; sed quae agunt et patiuntur sunt actu; quare, cum passiones sibi invicem succedentes in eodem subiecto non sint actu, non debent dici contrariae, sed potius passiones existentes in diversis subiectis; <quare> etc.

2.2 Item, Aristoteles in secundo Metaphysicae:² contrarietas est species entis;³ sed si hoc, ergo utrumque extremorum contrarietatis est ens; sed impossibile est passiones sibi invicem <succedentes> in eodem subiecto esse simul entes; quare huiusmodi passiones non debent dici contrariae sed potius qualitates diversorum subiectorum.

2.3 Item, Aristoteles:⁴ ignis contrariatur aquae in utraque sui qualitate; cum igitur ignis et aqua sint subiecta diversa, qualitates existentes in diversis subiectis erunt contrariae.

3. Solutio. Ad hoc intelligendum est quod contraria dupliciter possunt considerari: aut ratione mutuae actionis et passionis sibi invicem, et sic debent qualitates existentes in diversis subiectis dici contrariae; aut quantum ad naturam im<com>possibilitatis et mutuae expulsionis circa idem subiectum, et isto modo qualitates sibi invicem succedentes in eodem subiecto debent dici contrariae.

Ad 1-2. Iam patet ad obiecta.

---

¹ Arist., *GC* II.2.329b20-23; cf. I.7.323b29-33. *Auctoritates* 4.24, p. 169: “Elementa activa et passiva sunt ad invicem cum subiecto.”

² Cf. Arist., *Metaph.* IV.2.1004a20-21, *trl. Iacobi* (“vetustissima”) & *trl. composita sive vetus*: “dicte cognoscere est scientie, quorum et contrarietas est, differentia enim quedam est contrarietas.” *Trl. media*: “est dicte cognoscere scientie, quorum unum quid et contrarium est, differentia namque quedam contrarietas est.”

³ entis] eius **M** a.c., in scribendo correctum.

⁴ Aristoteles] ar’ **M**. Cf. Arist., *GC* II.3.330a30-b5.

Quaestio I.4

Utrum anima vegetativa possit esse sine sensitiva et intellectiva, neutra tamen sine ipsa

Consequenter, quia dicit Aristoteles¹ quod anima vegetativa possit esse sine sensitiva et intellectiva, neutra tamen sine ipsa, ideo dubitatur utrum hoc sit verum.

1. Et videtur quod non:

1.1 Et primo de intellectiva, quia secundum Aristotelem² anima intellectiva separatur a corpore sicut incorruptibile a corruptibili, et ita patet quod ipsa manere potest sine vegetativa.

1.2 Item, quod hoc sit [[verum]] falsum de anima sensitiva sic videtur, quia dicit Aristoteles in octavo Physicorum:³ si contingit reperire aliqua duo simul <et> contingit reperire <unum⁴ sine altero, contingit reperire alterum sine ipso; sed contingit reperire> sensitivam et vegetativam simul, ut in animali, et etiam contingit vegetativam per se, ut in planta; quare etc.

1.3 Item sicut vult Aristoteles,⁵ caelum vivit vita nobilissima, sed in secundo De anima⁶ dicit quod animatum ab <in>animato distinguimus per hoc ipsum vivere; ergo caelum habet animam, sed turpe esset dicere quod in eo esset anima vegetativa, quia in eo non est augmentatio, incrementum et huiusmodi aliae passiones animae vegetativae; erit ergo,

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a13-14; *cf. de An.* II.3.415a1-11.

² *Cf. Arist., de An.* III.5.22-23. *Auctoritates* 6.151, p. 187: "Intellectus est immortalis et perpetuus".

³ *Cf. Arist., Ph.* VIII.5.256b20-24. *Auctoritates* 3.214, p. 157: "Quandocumque aliqua coniuncta sunt in unum, si unum potest esse sine altero, et alterum e converso sine ipso, ut si contingit dare aliquod quod simul movetur et aliquod quod tantum movetur, ergo etiam est dare aliquod quod tantum movetur et non movetur."

⁴ *Quae addidi exempli gratiâ addita esse intelligas. Cf. quae superius ex Auctoritatibus annotavi.*

⁵ *Cf. Arist., Cael.* I.9.279a16-22.

⁶ Arist., *de An.* II.2.413a21-22.

ut videtur, de necessitate concludere quod in eo si[n]t anima sensitiva vel anima intellectiva, sed¹ utraque sine vegetativa; quare etc.

1.4 Et praeter hoc, caelum est corpus nobilissimum, sicut placuit Aristoteli in libro Caeli et mundi,² sed nullum inanimatum est nobilius animato; quare [et] caelum est animatum; sed non animâ vegetativâ, ut prius; quare sensitivâ vel intellectivâ; ergo etc.

1.5 Et praeter hoc, dicit Porphyrius³ “Sumus autem rationales nos et dii”, /M 278rA/ et li ‘dii’ exponitur de corporibus caelestibus; corpora \ergo/ caelestia sunt rationalia, habent ergo animam rationalem sive intellectivam, et non habent vegetativam [et non habent vegetativam] ratione praedicta; quare anima intellectiva potest esse sine vegetativa.

1.6 Item, corpora caelestia per sua lumina et per suos motus agunt in haec [[nullo modo]] inferiora in<fl>uentia; sed omne agens naturaliter est nobilius patiente per Aristotelem;⁴ quare corpora caelestia istis inferioribus sunt nobiliora;⁵ sed nullum non vivum est nobilius vivo; quare corpora caelestia vivunt; sed non vegetativâ, quare sensitivâ vel intellectivâ. Et ita patet quod sensitiva et intellectiva esse possunt sine vegetativa.

2.1 Cuius oppositum vult Aristoteles⁶ in littera.

2.2 Et etiam per rationem potest ostendi ipsas non esse \sine/ vegetativa, sic: Quod dependet ab alio [[non potest]] in suis operationibus non potest esse sine ipso; sed sensitiva dependet a vegetativa in suis operationibus; ergo etc. Probatio minoris: omne corpus sensitivum oportet esse organizatum; sed quod est organizatum est corruptibile,⁷ et ita in continua deperditione, et ita oportet ipsum restaurari et cibari et nutriri; sed

---

¹ sed] *fort.* vel *scribendum.*

² Cf. Arist., *Cael.* II.3.286a11.

³ Porph., *Intr.* 11.24.

⁴ Arist., *de An.* III.5.430a18-19. *Auctoritates* 6.150, p. 187: “Agens est nobilius et honorabilius passo et forma materia.”

⁵ nobiliora] nobi()ia M.

⁶ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a13-14.

⁷ corruptibile] complexibile M.

vegetativa est principium nutriendi et cibandi; ergo oportet sensitivum esse vegetativum, [[sed vegetativa est principium]] et similiter oportet intellectivum esse sensitivum, quia nihil recipitur in intellectu nisi quod prius fuit in sensu; quare intellectiva non est sine sensitiva, nec etiam [vi] sensitiva sine vegetativa; ergo a primo: intellectiva et sensitiva non possunt esse sine vegetativa.

3. Concedendum est illud.

Ad 1.1 Ad primum dicendum¹ est in contrarium quod bene verum est quod intellectiva est separabilis, nec est hoc contra intentionem Aristotelis, intendit² enim Aristoteles quod intellectiva prout est actus corporis non potest esse praeter sensitivam et vegetativam, et contra hoc non arguitur.

Ad 1.3 Ad aliud dicendum est quod bene procederet si caelum proprie diceretur vivum vel animatum; sed modo non est ita, immo bene dicitur vivere quia movetur ab intelligentia; <anima> enim a qua dicitur caelum vivere non unitur caelo ut perfectio sed ut motrix tantum; anima autem a qua vivit animal unitur ei non solum ut motrix sed etiam ut perfectio. Unde, quando dicit Aristoteles quod caelum vivit, non proprie <loquitur > de vita.

Ad 1.4 Ad aliud, sc. quod caelum est corpus nobilissimum, intelligendum est quod est nobilissimum quantum ad quid, et \quantum/ ad quid [[ad]] minus nobile etc. Est enim corpus nobilissimum quantum ad formam,³ et quantum ad hoc quod ei non \in/sunt peregrinae impressiones; est tamen minus nobile comparatum⁴ ad corpus complexionatum hic inferius quantum ad debitam harmoniam receptionis animae.

Ad 1.5 Ad illud Porphyrii dicitur quod ipse loquebatur secundum opinionem Platonis et aliorum. Et etiam, si aliquo modo velimus dicere

---

¹ dicendum est] dico **M** a.c.

² intendit] i()t **M**.

³ formam] *lectio incerta; fere f()*am **M**.

⁴ comparatum] quantum **M**.

quod corpora caelestia sunt rationalia, hoc tamen non est proprie sed quia intelligentiam moventem habent, quae rationalis est.

Ad 1.6 Ad illud quod obicitur quod corpus caeleste agit in haec inferiora, et ita oportet ipsum esse nobilium, dicitur quod non agit in haec inferiora ¶viva adiuntur¶ in quantum corpus est, sed in quantum motum est ab intelligentia, quae viva est, et secundum hoc nobilium est omnibus inferioribus, ut dicitur.

Ad 1.2 Ad regulam Aristotelis in octavo Physicorum, secundum Commentatorem¹ intelligendum est de talibus quorum neutrum dependet ab altero; sed modo sic est quod sensitiva dependet a vegetativa et intellectiva dependet a sensitiva, unde sensitiva reperiri non potest sine vegetativa, etsi e converso bene sit possibile; similiter etiam intellectiva sine utraque, sc. sensitiva et vegetativa, non reperitur, licet utraque sine ipsa reperiat. Et sic patet quod non procedit ratio.

Quaestio 1.5

Utrum sit verum quod nullum animal semper vigilat

Consequenter dubitatur² super hoc quod dicit Aristoteles³ quod nullum animal semper **/278rB/** vigilat, videtur enim ipsum velle contrarium in quarto decimo De animalibus.⁴ Dicit enim ibi quod est quoddam animal marinum quod convenit cum animalibus et plantis, sive quod est medium inter animalia et plantas; et reddit causam huius dicens quod illud animal cibatur et sentit⁵ res convenientes ei et utitur rebus sibi convenientibus, et ideo convenit cum animalibus; est etiam fixum cum lapidibus et semper vigilat, et in hoc convenit cum plantis.

1.1 Et forte diceret aliquis quod nec dormit nec vigilat.

---

¹ Cf. Averroes, *Ph.* VIII, c. 37, ed. Iuntina IV: 376L-M.

² dubitatur] d(icit)ur **M**.

³ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a19-20.

⁴ Cf. Arist., *PA* IV.5.681a36-b8. *Arist. autem tale animal semper vigilare non dicit.*

⁵ sentit] setis **M**.

1.2.1 Sed contra hoc est Aristoteles¹ dicens quod cum sit animal, alterum illorum de necessitate inest² sibi.

1.2.2 Et praeter hoc, vigilare consistit in actu sentiendi secundum Aristotelem in Littera;³ sed tale animal actualiter sentit, ut vult Aristoteles ibidem;⁴ quare tale animal vigilat et non dormit; ergo est aliquod animal quod semper vigilat.

2.1 Et diceret aliquis, sicut multi dicunt, quod dictum Aristotelis intelligendum est de omni animali perfecto, non autem de imperfectis, cuiusmodi est illud animal marinum.

2.2 Sed hoc non videtur placere sic: dicit Aristoteles in Littera⁵ “somnus est passio particulae⁶ sensibilis”, hoc est sensus communis et eius organi; sed omni animali, tam perfecto quam imperfecto, inest sensus communis et eius organum; quare omni animali inest somnus.

3.1 Dicit aliquis⁷ quod animalia imperfecta quibus solum inest sensus tactus non dormiunt propter hoc quod spiritus⁸ sunt instrumenta sensus tactus in talibus, et spiritus non cessant a suis operationibus, et ita sensus tactus non cessaret a suis operationibus, et propter hoc huiusmodi animalia numquam dormiunt.

3.2 Sed contra hoc sic: Si hoc esset verum, tunc, cum [[in]] in animalibus perfectis <non> cesset spiritus a suis operationibus, numquam in eis cessaret sensus tactus a suis operationibus, et ita contingeret quod animalia perfecta ad minus dormirent secundum unum sensum et vigilarent secundum alium, quod aperte negat Aristoteles inferius.⁹

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a19-26.

² inest] inesse **M**.

³ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a2-5.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a5-6.

⁵ Arist., *Somn. Vig.* 1.454b9-11. *Trl. vetus*: “Sompnus enim passio quedam sensibilis particule est.” *Trl. nova*: “Sompnus enim passio sensitive particule est.”

⁶ particulae sensibilis *scripsi coll. Arist. l.c.*] praesentium **M**.

⁷ dicit] *fortasse diceret scribendum. Si dicit vera lectio est, auctor nobis ignotus innui videtur.*

⁸ spiritus] *compendium ad spiritus et species praebet M*; *item bis in sequentibus.*

⁹ Arist., *Somn. Vig.* 2.455a5-12.

4. Propter hoc, ut mihi videtur, melius potest solvi dicta contrarietas [[alium quod aperte negat]] per verba Commentatoris¹ dicentis quod quaedam animalia dormiunt complete et perfecte, ut \animalia perfecta/, quae habent omnes sensus; quaedam autem dormiunt incomplete et imperfecte, ut quae non habent omnes sensus, cuiusmodi sunt animalia imperfecta.

Possumus ergo dicere quod somnus et vigilia complete et perfecte insunt omnibus animalibus perfectis omnes sensus habentibus, quorum aliquod est impossibile semper dormire vel semper vigilare. Animalibus autem imperfectis insunt somnus² et vigilia incomplete et imperfecte, unde illud animal marinum de quo loquitur Aristoteles in \libro/ De animalibus, etsi numquam dormiat dormitatione completa, aliquando tamen dormit dormitatione incompleta. Et huius simile est quod dicit Aristoteles in libro De animalibus³ quod embryoni in matrice non inest somnus sed quoddam simile somno.

Quaestio I.6

Cum omni animali insunt somnus et vigilia vicissim, dubitatur quod illorum primo inest

Consequenter, cum omni animali insunt somnus et vigilia vicissim, dubitatur⁴ quod illo\rum/ primo inest.

1. Et videtur quod vigilia.

1.1 Cum quia habitus prior est privatione; sed somnus⁵ est privatio vigiliae; quare vigilia primo inest;

---

¹ Averroes, *Somn. Vig.* 81.13-23.

² somnus] somnia **M**.

³ Arist., *GA* V.1.778b33-36.

⁴ dubitatur] d(ici)tur **M**.

⁵ somus est privatio vigiliae] *cf.* Arist., *Somn. Vig.* 1.453b2-27.

1.2 tum quia omne quod est natum ad aliquem habitum et ad eius privationem, principalius natum est ad habitum quam ad privationem; et ita vigilia primo etc.;

1.3 tum quia ita est in aliis privationibus et habitibus a somno et vigilia quod habitus primo inest, ut patet in visu et caecitate; quare sic erit in vigilia et somno quod vigilia primo inest.

1.4 Item, somnus accidit aut propter fatigationem membri sensitivi, aut propter vaporem elevatum et infrigidatum frigiditate cerebri et postea descendentem obturando in descensu suo meatus spirituum; sed neutra dictarum causarum inest animali in prima sui creatione sive productione, quare sibi somnus /278vA/ non primo inest; quare, cum secundum Aristotelem¹ alterum eorum de necessitate inest, oportet quod vigilia primo insit.

2. Ad oppositum.

2.1 Anima sensitiva cum primo inducitur sive producitur, non statim potest animal exercere operationes sensitivae in actu; sed vigilare secundum Aristotelem² consistit in actu sentiendi; ergo in prima productione animalis non dicitur animal vigilare; dicetur ergo dormire, cum necesse sit alterum eorum inesse.

2.2 Et praeter hoc, somnus est immobilitas quaedam [[ad]] et vinculum sensus secundum Litteram Aristotelis,³ sed animali in prima sui productione inest huiusmodi vinculum et immobilitas; quare et somnus.

2.3 Et praeter hoc, animal [[est]] cum primo est, quia non potest movere ea quae spectant ad motum localem, non dicitur moveri sed potius quiescere; eadem ratione, cum animal in sui prima productione non possit exercere operationes vigiliae, magis dicetur dormire quam vigilare.

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.454b2-3.

² Arist., *Somn. Vig.* 1.454a2-7; cf. Averroes, *Somn. Vig.* 76.12-13: "Vigilia autem est sensus in actu."

³ Arist., *Somn. Vig.* 1.454b25-26.

3. Sustinendo quod vigilia prius¹ insit animali quam somnus satis faciliter possunt tres rationes adductae in contrarium prohiberi distinguendo sic: animatum anima sensitiva exercere operationes sensitivae, hoc contingit² dupliciter, aut complete aut incomplete.

Ad 2.1 Licet ergo animal in prima sui productione non possit exercere operationes sensitivae complete, exercet tamen eas incomplete.

Ad 2.3 Et similiter, etsi sit impotens exercere operationes vigiliae³ complete, potest tamen exercere eas aliquo modo incomplete.

Ad 2.2 Similiter etiam dicitur ad tertiam quod ibi non est immobilitas et vinculum sens\us/[itivae]] simpliciter, sed solum secundum quid, quia licet sensus vinculetur ne possit exercere operationes sensitivae deputatas complete, potest tamen incomplete.

Iam patet ad argumenta.⁴ Licet enim complete non possit ad ea quae spectant ad somnum et vigiliam, incomplete tamen potest.

Ad 1.1-1.3 Sed quia Aristoteles vult in nonodecimo De animalibus⁵ quod omni animali in prima sui creatione primo insit somnus, ideo respondeo ad tria praedicta argumenta quod animali primo insit vigilia sic quod ista privatio quae disponit ad habitus completionem, et est via inducens habitum et etiam conformat ipsum habitum, bene potest praecedere habitum secundum tempus, licet a natura prius intendatur habitus talis; et privatio non privat actum et potentiam sed solum actum. Talis etiam privatio est somnus respectu vigiliae, et non est inconveniens ipsum secundum tempus praecedere.

Ad. 1.4 Ad quartam rationem dicendum quod animal in sui prima productione habet sensum valde debilem eo quod organa sunt valde debilia, unde potest ei accidere somnus propter debilitatem sensus. Sciendum est etiam quod animal in prima sui productione cibatur, unde

---

¹ prius] plus **M**.

² contingit] con()it **M**.

³ vigiliae] sensitivae **M**.

⁴ argumenta **M a.c.**] quartam **M p.c.**

⁵ Arist., *GA* V.1.778b20-23.

potest ei accidere somnus propter vaporem elevatum ad cerebrum et ibi infrigidatum. Unde, licet somnus qui causatur ex debilitate actus sentiendi subsequatur vigiliam, ille tamen somnus \qui/ provenit ex debilitate organi sentiendi non subsequitur sed etiam praecedit.

Et si quaerat aliquis qualiter animal cum dormiat in matrice cibatur, potes dicere sibi quod non cibatur per os sed per umbilicum. Et ad evidentiam ditorum intelligendum est quod Aristoteles in nonodecimo De animalibus¹ dicit quod omnia animalia generata quando pariuntur [i.e.] dormiunt, et hoc propter consuetudinem dormiendi in matrice. Et quaerit super hoc utrum /278vB/ conceptum prius vigilet vel dormiat, et ipse ibi² dicit quod prius dormit, et hoc probat per hoc quod omnis motus ad³ inesse debet fieri per medium, et dormire est quasi medium inter non vivere et vivere, quia quod complete vivit vigilat. Et ita patet per ipsum quod animal cum primo producit primo dormit. Et ne male intelligatur dictum eius, emendat se dicens quod non debemus aestimare quod principium illius dispositionis sit somnus proprie, sed est quaedam res similis somno, sic<ut> est dispositio animalium quae sunt media inter animalia moventia et arbores sive plantas.

Quaestio I.7

Utrum somnus et vigilia soli animali insint

Dubitatur super hoc quod dicit Aristoteles⁴ quod somnus et vigilia soli animali insunt.

I. Videtur enim quod dicat falsum, quia videtur quod somnus et vigilia insunt tam substantiis separatis quam corporibus supralunaribus⁵ quam etiam plantis.

---

¹ Arist., *GA* V.1.778b21-779a12.

² ibi] enim **M**.

³ ad] ante **M**.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a11-21.

⁵ supralunaribus] sub()abus *vel* sub()tibus **M**.

1.1 Et primo quod insit substantiis separatis sic videtur:

1.1.1 Actualement operationem esse circa sensum cum comprehensione eiusdem est vigiliam esse circa sensum; ergo eadem ratione actualement operationem esse circa intellectum cum comprehensione eiusdem est vigiliam circa intellectum esse; sed circa intellectum substantiae separatae est actualis operatio cum comprehensione eiusdem substantiae; ergo substantiae separatae vigilant, et si hoc [[est]], ergo dormiunt, quia cuicumque inest vigilia et somnus per Aristotelem.¹

1.1.2 Et praeter hoc, vigilia, ut videtur, nihil aliud est nisi actualis operatio circa aliquid cum comprehensione eiusdem; sed prius inest huiusmodi actualis operatio cum comprehensione intellectui quam sensui; ergo, ut videtur, prius inest vigilia intellectui quam sensui; quare etc.

1.1.3 Et praeter hoc, sentiens cognoscitur esse vigilans, quia sentit aliquid interius vel exterius; ergo eadem ratione intelligens dicitur esse vigilans quia aliquid intelligit interius vel exterius; sed substantiae separatae intelligunt aliquid interius vel exterius, ergo dicentur esse vigilantes; et ulterius ut prius.

Per ista eadem argumenta potest probari quod somnus et vigilia insunt corporibus supralunaribus.²

1.1.4 Et si dicatur, sicut dicunt quidam, quod vigilia semper inest substantiis separatis et etiam corporibus supralunaribus et numquam somnus, nec oportet quod somnus eis insit quia vigilia inest eis determinate –

1.1.5 contra tamen sic dicentes potest sic argui: quia in rebus naturalibus est naturalis progressio ab habitu ad privationem; quare etc.

1.1.6 Ista tamen ratio non procedit, non enim est propositio intelligenda ubi habitus in subiecto excludit potentiam respectu privationis.

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a20-21.

² supralunaribus] supra()bus **M**; eodem modo quater infra.

1.1.7.1 Sed ad hoc obicitur sic: Nisi hoc esset generaliter verum, ratio Aristotelis quam facit in Littera¹ non esset efficax. Ipsum etiam conclusum non esset generaliter verum.

1.1.7.2 Et praeter hoc, si vigilia inesset substantiis separatis et etiam corporibus supralunaribus et numquam somnus, tunc vigilia inesset aliquibus quibus non inesset somnus, quod turpe est apud Aristotelem.²

1.2.1 Quod autem somnus et vigilia insint plantis videtur sic:

1.2.1.1 Somnus inest animali quod non potest exercere eandem operationem continue. Cum igitur plantae non possint exercere eandem operationem continue, plantis inest somnus.

1.2.1.2 Et praeter hoc, in somno fit bona digestio. Cum igitur plantae indigent bona digestionem, plantae indigent somno.

1.2.1.3 Item, in somno intenduntur quattuor virtutes naturales, sc. attractiva, retentiva, digestiva, expulsiva. Cum igitur plantae indigeant intensione huiusmodi virtutum, plantae indigent somno.

1.2.1.4 Item, vapor elevatus a nutrimento plantarum erit causa somni in plantis, ergo plantae habent somnum; sed cuicumque inest somnus et vigilia, /279rA/ ergo habebunt vigiliam, quare etc.

1.2.2. Oppositum patet per hoc: Vult Aristoteles³ quod somnus non est nisi illis [[in]] quibus inest sensus; sed plantis non inest; quare illis non potest inesse somnus.

3. Unde dicendum quod cum somnus et vigilia sint passiones naturales natae fieri circa idem subiectum, ut circa habens sensum, et hoc causis determinatis,⁴ [[in]] quibus autem non insunt huiusmodi causae, illis non insunt somnus et vigilia. Quia igitur soli animali inest sensum habere cum huiusmodi causis determinatis, ideo neque substantiis separatis

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.45420sqq.

² Arist., *Somn. Vig.* 1.454a20-21.

³ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a4-5.

⁴ determinatis] determinat(um) M, ut videtur. Eodem modo paullo infra.

neque corporibus supralunaribus neque etiam plantis insunt somnus et vigilia.

*Ad 1.1*¹ Ad rationes ostendentes quod somnus et vigilia insunt substantiis separatis et etiam corporibus supralunaribus dicendum quod non quaecumque actualis operatio facit vigiliam, sed solum actualis operatio circa sensum. Unde, licet ibi sit actualis operatio circa intellectum sive actuale intelligere, non tamen est ibi vigilia proprie nisi extendendo nomen vigiliae.

Ad 1.2.1 Rationibus ostendentibus quod somnus et vigilia insunt plantis dicendum est:

Ad 1.2.1.1 Ad primam sic quod plantae non cessant ab ista operatione, et propter hoc numquam inest eis somnus.

Ad 1.2.1.2 Ad secundam rationem dicendum quod si esset validior digestio apud somnum propter ipsum somnum, tunc aliquid efficacitatis haberet illa ratio et aliquid procederet; sed modo non est ita quod ista digestio validior est propter ipsum somnum, sed propter aliquod accidens in somno in habentibus sensum, sc. propter hoc quod in somno spiritus [etiam] et calor naturalis regrediuntur ad interiora corporum et non ministrant actum sensibus exterioribus, sed repelluntur ad locum digestionis in tempore² dormitionis; <et hoc> per se facit validiorem digestionem, et non somnus nisi per accidens.

Ad 1.2.1.3 Ex hoc patet ad tertiam rationem.

Ad 1.2.1.4 Ad quartam dico quod si vapor elevatus in corpore animalis sit causa somni in eodem, non tamen est talis elevatio vaporis causa somni in plantis, et hoc quia non habent membrum sensitivum cui natum est inesse somnus. Et ideo non procedit argumentum.

---

¹ nota responsionem *add. M2 in mg.*

² in tempore] intempore *vel* intempus **M.**

Quaestio I.8

Utrum intellectus hominis prout est in homine indigeat somno et quiete

Consequenter quaeritur utrum intellectus hominis prout¹ est in homine indigeat somno et quiete.

1. Et videtur quod sic.

1.1 Quia omne illud ad cuius operationem sequitur fatigatio indiget somno; sed intellectus hominis est huiusmodi; quare etc. Probatio minoris: Omne coniunctum cum fatigabili est fatigabile; sed intellectus hominis coniungitur cum corpore fatigabili; ergo intellectus hominis, prout coniungitur cum corpore sive prout est in homine, est fatigabilis.

1.2 Item, omne intelligens per receptionem et successionem est fatigabile, sicut placet Aristoteli in undecimo Philosophiae primae;² sed intellectus hominis intelligit etc.; quare sibi inest fatigatio; quare etc.

1.3 Et praeter hoc, homo non potest continue sentire nec sapere; sed sentire spectat ad sensum, sapere ad intellectum; quare sicut est indigens somni et quietis ex parte sensus, sic et ex parte intellectus. Vel dic quare non.

2. Ad oppositum.

2.1 Eadem est causa fatigationis et corruptionis; sed in intellectu hominis non est causa corruptionis, cum sit incorruptibilis; ergo nec causa fatigationis; ergo nec est fatigabilis, et ita non indiget somno.

2.2 Et praeter hoc, nullum impassibile est fatigabile; sed intellectus hominis est <im>passibilis, ut vult Aristoteles;³ ergo est infatigabilis; quare etc.

2.3 Et praeter hoc, nihil est fatigabile nisi quod est **/279rB/** alterabile, sed intellectus hominis non est alterabilis, ergo nec fatigabilis; ergo non indiget somno.

---

¹ prout] procedit **M** a.c., ut videtur.

² Arist., *Locus non inventus*.

³ Arist., *de An.* I.4.408b29-30, III.5.430a17-18.

2.4 Et praeter hoc, Aristoteles vult¹ in septimo Physicorum² <quod> anima in quiescendo fit³ sapiens et prudens; sed <quanto> est magis sapiens, tanto magis est intelligens; ergo apud quietem sive apud somnum est maxime intelligens; anima igitur sive intellectus hominis non indiget somno †s quid dicemus†

3. Ad hoc intelligendum est quod intellectus hominis de se et sui natura est infatigabilis, potens de se continue intelligere, nec sic indiget somno et quiete. Et sic verum concludunt omnes rationes inductae ad secundam partem quaestionis. Intellectus tamen prout copulatur et coniungitur cum corpore fatigabili socio sibi, sic est fatigabilis, non per se, sed per accidens, videlicet propter hoc quod non operatur nisi per adminiculum sensus, qui⁴ corruptibilis est; et propter unionem eius cum corpore intelligit cum tempore et success[[e]]ione, et isto modo indiget somno et quiete, et sic verum concludunt aliae rationes inductae ad primam partem quaestionis.

Quaestio I.9

Utrum definitio somni sit bona

Consequenter quaeritur de definitione somni.

1. Definitur enim somnus ab Aristotele⁵ somnus sic. “somnus est quaedam immobilitas sensuum velut vinculum etc.”

2.1 Contra hoc sic: Quaecumque potentia impeditur ab actu suo in somno, eius⁶ immobilitas est somnus, sed tam memoria quam intellectus

---

¹ vult] l(itte)ra **M**.

² Arist., *Ph.* VII.3.247b10-11.

³ fit *Donati*] sit **M**.

⁴ qui] quae **M**.

⁵ Arist., *Somn. Vig.* 1.454b25-26.

⁶ eius] est **M a.c**

impeditur ab actu suo in somno, ergo illorum immobilitas est somnus, et ita male¹ <definit ***

2.2 ***>² immobilitatur in somno, et tamen est sensus quidam; quare etc.

2.3.1 Et si dicatur: dicens hoc intelligendus est de sensibus particularibus, et non de sensu communi –

2.3.2 Contra quod est Aristoteles dicens in hoc libro³ quod somniantes agunt aliquando opera vigiliae; sed non diceret verum si ipsi sensus particulares omnino immobilitarentur; quare somnus, ut videtur, non est immobilitatio sensuum particularium.

3. Intellige quod ista definitio datur per esse somni quod habet in subiecto proprio, licet non primo; sensus enim particulares sunt proprium subiectum somni, licet non sint eius subiectum primum, quia sensus communis est eius subiectum primum.

Ad 2.1 Ad primum obiectum⁴ dico quod somnus est immobilitas sensuum per se, quia sensus habent organa,⁵ quia etiam per se immobilitatur organa sensitiva; et non est immobilitas intellectus vel memoriae nisi per accidens, quia non habent organa. Et quia cui inest aliquid per accidens, illud non debet ipsum definire, ideo non definitur somnus per immobilitatem intellectus vel memoriae.

Ad 2.2 Ad aliud dico quod sensus communis duas habet comparationes: unam ad sensus particulares [[res]] quibus influit suas virtutes, et sic immobilitatur sensus communis in somno, per accidens tamen; aliam comparationem habet ad phantasticam, et sic non⁶ immobilitatur, ut vult obiectio et similiter Aristoteles.⁷

¹ male] vel ma()le **M**.

² Lacunam latere perspexit Donati. Rationem 2.2 hoc fere modo processisse putandum: Praeterea, sensus communis non immobilitatur in somno, et tamen est sensus quidam; quare etc.

³ Arist., *Somn. Vig.* 2.456a24-25.

⁴ obiectum] subiectum **M**.

⁵ habent organa] habet organum **M**.

⁶ non] ex tamen in scribendo correxit **M**.

⁷ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a24-26

Ad 2.3 Ad tertium dico quod in somnis non fiunt opera vigiliae quia organa sensitiva <im>mobilitantur et solvuntur simpliciter, sed quodammodo. Et ideo dicit Aristoteles¹ quod somnus est immobilitatio quaedam vigiliae,² et hoc fortasse est propter phantasmata fortiter hominem moventia.

4. Sed adhuc videtur quod ista definitio sit nugatoria, quia, ut videtur, idem significatur per immobilitatem et per vinculum. /279vA/

Ad 4. Sed intellig[er]e quod non idem penitus³ importatur per ipsa; immo[[bilia]] hoc quod dicit “vinculum” est quaedam specificatio eius quod dixit “immobilitas”, est enim dupliciter immobilitas: una est privans et negans potentiam movendi, et talis non est somnus, quia vult Aristoteles⁴ quod omne dormiens necesse sit vigilare; alia est immobilitas quae est vinculum quo soluto et amoto iam est motus et sensus in actu. Et ita patet quod non idem penitus importatur per immobilitatem et vinculum.

Quaestio I.10

Utrum definitio vigiliae sit bona

1.1 Consequenter obicitur contra definitionem vigiliae – definitur enim sic:⁵ vigilia est solutio et remissio sensuum⁶ –, quia videtur quod ista definitio sit nugatoria, quia, ut videtur, idem importatur per solutionem et remissionem.

1.2 Aut non penitus idem importatur per ipsa, immo per hoc quod dicit “solutio” importatur esse ipsius vigiliae, quia esse vigiliae est quod solvantur ipsi sensus et sint in actu, per hoc autem quod dicit “remissio” importatur causa solutionis, quia in somno repellitur et quasi regreditur

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.454b10-11 & 25-26.

² vigiliae] sensus *vel* sensuum *malim collato loco laudato*.

³ penitus] penitur **M**.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a19-26.

⁵ Cf. Arist., *Somn. Vig.* 1.454a32-b1.

⁶ sensuum] sensibilem **M**, *sed fort. in sensuum correctum*.

calor naturalis ab exterioribus ad interiora et non ministrant ad membra exteriora sensitiva motiva; [et] iste calor autem in vigilia remittitur ad exteriora sensitiva motiva et ministrat eis, cuius remissio est causa solutionis et vigiliae. Stude!

2. Sed adhuc contingit obicere contra totam definitionem somni.

2.1 Videtur enim quod ipsa non sit convertibilis, sunt enim multa genera infirmitatum, ut epilepsia¹ etc., in quorum aliquo <si> quis fuerit in ipso erit immobilitas sensuum, nec tamen somnus.

2.2 Et praeter hoc, in defectionibus animae et in studentibus fortiter et etiam in raptis est immobilitas sensuum, nec tamen eis inest somnus.

3. Sed notandum quod huiusmodi immobilitas quae accidit in infirmitatibus et consimilibus² distinguitur ab immobilitate quae accidit in somno per causam efficientem, in epilepsia³ enim et in aliis huiusmodi accidit immobilitas sensuum quia vapor ascendens ad cerebrum obturat meatus spirituum ne possint transire ad partes⁴ exteriores, immobilitas autem in somno accidit propter vaporem in frigidatum in frigidatione cerebri et descendendo⁵ obturando spiritus paulatim propellit calorem naturalem ab exterioribus ad interiora.

Distinguitur etiam una immobilitas ab alia per causam finalem, quia somnus est finaliter propter salutem et vigorationem animalis, intenditur etiam a natura. Istaе condiciones deficiunt a parte alterius immobilitat[ion]is.

---

¹ epilepsia] epilepsia **M.**

² consimilibus] consili(s) **M.**

³ epilepsia] epilepsia[[m]] **M.**

⁴ partes] fere p(a)rrēs **M.**

⁵ descendendo] des(do) **M.**

Quaestio I.11

Utrum somnus et vigilia sint per se passiones animae vel corporis vel coniuncti

Consequenter quaeritur utrum somnus et vigilia sint per se passiones animae vel corporis vel coniuncti.

1.1 Et quod sint per se passiones coniuncti probat Aristoteles in Littera¹ sic: somnus et vigilia sunt per se passiones eiusdem cuius est sensus; sed sensus est per se passio coniuncti (quod ostendit per hoc quod coniuncti est sentire et non animae nec corporis); ergo etc.

1.2 Item, quod non sint passiones solius animae patet sic: anima non impeditur a suis operationibus nisi per impedimentum et immobilitatem corporis. Nec etiam sunt per se passiones solius corporis, quia sic corporibus inanimatis inhaere<re>nt, quod turpe est dicere. /279vB/

2. Sed videtur quod sint per se passiones ipsius animae sic: Quod convenit aliquibus duobus ita quod uni conveniat per alterum, primo istorum convenit per se, et altero² per accidens; sed sensus convenit corpori per animam (dicit enim Commentator super primum De anima³ quod sensus et imaginatio conveniunt corpori per animam); convenit ergo sensus primo et per se animae et deinde corpori; sed somnus et vigilia sunt per se passiones eiusdem cuius est sensus;⁴ ergo somnus et vigilia primo et per se erunt passiones ipsius animae, et deinde per accidens ipsius coniuncti.

3.1 Ad oppositum dicit Commentator versus principium libri De anima⁵ quod somnus et vigilia sunt passiones corporis, et animae per corpus; et propter hoc dicuntur passiones corporis proprie. Arguo tunc sic: Quod convenit duobus ita quod convenit uni per alterum, primo convenit per se, secundo per accidens; somnus et vigilia sunt huiusmodi secundum

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a4-11.

² altero] ideo M.

³ Averroes, *de An.* I.3, p. 6.28-30.

⁴ Cf. Arist., *Somn. Vig.* 1.454a4-7.

⁵ Averroes, *de An.* I.3, p. 6.30-33, ed. Crawford.

Commentatorem, ut patet; ergo somnus et vigilia sunt per se passiones corporis.

3.2 Per dictum Commentatoris ibidem videtur Aristoteles dicere falsum, dicit enim Commentator¹ quod sensus convenit corpori per animam, et ita erit sensus propria passio animae et somnus et vigilia proprie passiones corporis; igitur somnus et vigiliae non sunt propriae passiones eiusdem cuius est sensus.

4.1 Oppositum placet Aristoteli in Littera.²

4.2 Et praeter hoc, eius sunt somnus et vigilia passiones quod est fatigabile; sed huiusmodi est <corpus,> et non anima nisi per accidens; ergo somnus et vigilia sunt per se passiones corporis, et non animae nisi per accidens.

Ad 1.1-1.2 Primae rationes ostendentes quod somnus et vigilia sunt per se passiones coniuncti concedendae sunt.

Ad 2. Ad primam rationem ostendentem quod somnus et vigilia sunt per se passiones animae dicendum quod ista propositio “Quando aliquid convenit duobus etc.” intelligenda est quando utrique convenit divisim; sed sic non est de sensu nec de somno et vigilia respectu corporis et animae; sensus enim non convenit ita corpori et animae quod utrique conveniat divisim, sed coniuncto ex utrisque simul; coniuncto tamen magis convenit gratia unius praeterquam alterius, ut sensus convenit coniuncto, magis tamen gratia animae quam gratia corporis, somnus autem et vigilia e converso.

Ad 3. Ad rationes ostendentes quod somnus et vigilia sunt per se passiones corporis.

Ad 3.1 Dicendum est ad primam quod non intendit³ Commentator quod sint proprie et per se passiones sive quod solum sint passiones corporis, immo huiusmodi passiones principaliter insunt ipsi coniuncto ratione

---

¹ Averroes, *de An.* I.3, p. 6.28-30, ed. Crawford.

² Arist., *Somn. Vig.* 1.454a4-11.

³ intendit] i(t) M.

corporis et non ratione animae; non enim impeditur anima a suis operationibus per impedimentum et immobilisationem corporis.

Ad 3.2 Ad ultimum dicendum quod non concludit quod sunt passiones solius corporis et non animae, sed concludit quod essentialius et immediatius sunt passiones ipsius corporis quam animae. Quod concedimus, etsi non propter rationem.

Quaestio I.12

U. somnus et vigilia sint passiones alicuius sensus particularis per se an omnium simul

Cum \s/ecundum Aristotelem¹ somnus et vigilia sint passiones sensus, quaeritur utrum sint passiones alicuius sensus particularis per se an omnium simul.

I. Et quod non sint alicuius per se, immo omnium simul, videtur.

I.1 Quia² si essent unius sensus per se et alterius per accidens, tunc contingeret dormire secundum unum sensum et vigilare secundum alium, quod [[vult]] multum displicet Aristoteli.³

I.2 Et praeter hoc, sicut vult Aristoteles,⁴ somnus est vinculum sensus propter salutem organorum; sed omnia organa indigent salute; ergo omnia organa indigent huiusmodi vinculo – vel sic: ergo somnus erit vinculum omnium sensuum simul, ergo etc. /280rA/

I.3 Et praeter hoc, somnus est vinculum sensus communis, ut asserit Aristoteles,⁵ sed ligato sensu communi ligantur omnes sensus parti-

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a1-7.

² quia] quod **M**.

³ Arist., *Somn. Vig.* 2.455a9-12.

⁴ *Somn. Vig.* 1.454b9-11 + 2.455b22 & 3.458a31-32.

⁵ Arist., *Somn. Vig.* 1.454b9-11.

culares, ergo, ut videtur, somnus et vigilia simul et aequaliter¹ erunt² omnium sensuum particularium.

1.4 Sed si dicatur quod aliquis sensus particularis magis patitur in vigilando quam alius,³ et propter hoc in somniando magis ligatur ille sensus quam aliquis alius, istud non prohibet quin somnus sit simul et aequaliter passio omnium, quia etsi unus sensus magis vigilet⁴ quam alius, non tamen prius tempore vel naturâ ligatur unus quam alius. Non prius naturâ, quia tunc somnus unius esset ordinatus ad somnum alterius, et uni inesset per se et alteri per accidens, quia quaecumque aliqua passio inest duobus quorum unum prius altero, secundum prius et posterius inest illis, et uni per se et alii per accidens, unde <unum> non⁵ se habet secundum ordinem ad alterum. Neque prius tempore, quia tunc contingeret animal vigilare secundum unum sensum et dormire secundum alium, quod falsum est apud Aristotelem.⁶

2. Sed quod somnus prius insit uni sensui particulari quam alteri probatio:

2.1 Si somnus enim est immobilitas sensuum propter excessum vigilandi, illis sensibus principalius et essentialius inest somnus quibus maxime inest fatigatio propter excessum vigilandi; cum igitur huiusmodi sensus sit sensus visus, sensui visus⁷ principalius et essentialius inest somnus quam alicui alii.

2.2 Item, inter omnia organa sensitiva organum visus est organum tenerissimum,⁸ et per consequens laesioni et fatigationi pronissimum.⁹ Pertracta ulterius ut vis!

¹ aequaliter(?) **M** p.c.] essentialiter **M** a.c

² erunt] e(ri)t **M**.

³ alius] aliis **M**.

⁴ vigilet] iudicet **M**.

⁵ unde <unum> non] unde non *vel* unum non **M**.

⁶ Arist., *Somn. Vig.* 2.455a9-12.

⁷ visus] visui **M**.

⁸ tenerissimum] *Hanc formam inconsuetam pro tenerissimum positam esse dixerim.*

⁹ pronissimum *Donati*] promissimum **M**.

2.3 Sed quod auditus et odoratus¹ magis indigeant somno quam alii sensus particulares videtur, quia, ut vult Aristoteles,² visus fit³ subito, auditus autem et odoratus fiunt cum successione et motu; ergo, cum circa illud cuius operatio fit⁴ cum motu et successione magis accidat fatigatio quam circa illud cuius operatio fit subito, circa odoratum et auditum magis acci[[t]]det fatigatio quam circa visum; auditus ergo et odoratus magis indigent somno quam visus.

2.4.1 Sed quod somnus et vigilia sint primo et per se passiones sensus tactus videtur, quia somnus et vigilia sunt passiones illius sensus qui facit animal esse animal; huiusmodi sensus est sensus tactus, dicente Aristotele in *De anima*⁵ quod solus tactus facit animal esse animal; quare primo et per se sunt passiones sensus tactus.

3.4.2 Et praeter hoc, somnus et vigilia omni animali insunt; ille ergo sensus cuius somnus et vigilia sunt per se passiones omni animali inerit; sed nullus alius sensus omni animali inest praeterquam sensus tactus; quare etc.

3. Ad solutionem istius quaestionis intelligendum est secundum quosdam quod somnus potest dupliciter considerari. Aut quantum ad finem qui est salus organorum sensitivorum, et secundum hoc potest dici quod somnus et vigilia sunt aequae primo omnium sensuum particularium quos habet animal, vel illorum ubi maior est indigentia somni propter faciliorem laesionem, cuiusmodi sunt oculi. Vel potest considerari quantum ad causam efficientem, quae quidem causa est vapor elevatus ad cerebrum et ibi in frigidatus et descendens et in descendendo obturans meatus spirituum; et secundum hoc debet dici quod somnus et vigilia sunt per se passiones sensus communis, ille enim /280rB/ sensus primo et per se ligatur, et ipso ligato simul ligantur sensus particulares.

---

¹ odoratus] ordo natus **M** a.c.

² Arist., *Sens.* 6.446b13-47a11; cf. *Auctoritates* 7.26, p. 197: "Illuminatio fit subito et non successive."

³ fit] sit **M**.

⁴ fit] sit **M**.

⁵ Arist., *de An.* III.13.435b16-17.

Ad 3.4 Potest etiam concedi quod est aliquo modo per prius passio sensus tactus quam alterius sensus particularis, non quia <prius> ipsi insit quam alicui alii, sed quia sensus tactus sit sensus communis e[st]t aliquo modo radix aliorum sensuum. [Quia] Etiam sensus tactus est aliquo modo prius quam alii sensus cum \pos/sit reperiri sine ipsis, alii[[s]] autem sine ipso reperiri non est possibile.

Quaestio I.13

Utrum somnus et vigilia sint per se et primo passiones ipsius sensus communis

Consequenter quaeritur utrum somnus et vigilia sint per se et primo passiones ipsius sensus communis.

1.1 Et probat Aristoteles¹ quod sic duabus rationibus vel tribus, quae patent² super Litteram.

1.2 Illud idem patet per Alpharabium;³ dicit enim quod somnus est introitus sensus communis ad interius; quare secundum ipsum somnus et vigilia sunt per se et primo passiones sensus communis.

1.3 Et praeter hoc, a quocumque est per se causa sensibilitatis per eius praesentiam,⁴ ab eodem est causa insensibilitatis per eius absentiam; sed a sensu communi est per se causa sensibilitatis per eius praesentiam secundum Avicennam;⁵ ergo a sensu communi erit per se causa insensibilitatis per eius absentiam.

2. Ad oppositum.

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 2.455a3-b12.

² patent *Donati*] pñt **M**.

³ *Immo* Averroes, *Somn. Vig.* 85.57-58: "sompnus est introitus sensus communis in interius corporis."

⁴ praesentiam] *fere* praesentquam **M**.

⁵ Cf. Avicenna, *de An.* IV.1, 1.4-13 & 5.53-59.

2.1 Dicit [[in]] Littera¹ quod somnus et vigilia insunt omni animali; sed non omni animali inest sensus communis; quare somnus et vigilia non sunt per se et primo passiones sensus communis. Probatio minoris: sicut vult Aristoteles in isto libro,² et in De anima³ similiter, [quod] sensus communis est ut iudicet inter sensibilia diversorum sensuum; sed quibusdam animalibus imperfectis inest solus tactus, et ita non apprehendunt diversa sensibilia; et si hoc, in talibus non est sensus communis, cum deficiente causa deficit et effectus.

2.2 Et praeter hoc, organum sensus communis secundum medicos et secundum Averroem⁴ est anterior pars cerebri; sed illud organum non ligatur in somno; probatio: non enim ligatur aliquid in somno nisi a frigiditate cerebri; si igitur anterior pars cerebri ligaretur, non ligaretur nisi a frigiditate sui ipsius; sed hoc est falsum, quia cum ista frigiditas semper maneat in cerebro, semper ligaretur anterior pars cerebri; quare non est dicere quod illud organum ligatur; sed somnus non est per se passio alicuius nisi cuius organum ligatur in somno; ergo non est dicere quod somnus sit per se passio sensus communis.

2.3 Et praeter hoc, dicit Avicenna:⁵ fluunt phantasmata ad organum sensus communis; non ergo immobilitatur illud organum.

3. Dicendum est cum Aristotele quod somnus et vigilia sunt per se et primo passiones sensus communis.

Ad 2.1 Ad primum obiectum in contrarium dicendum est quod quibusdam animalibus inest [[somnus]] sensus communis perfecte et complete, ut animalibus habentibus omnes sensus, et talibus inest sensus communis, ut iudicet⁶ inter diversa sensibilia etc.; istis etiam animalibus insunt complete somnus et vigilia. Quibusdam vero animalibus inest

¹ Arist., *Somn. Vig.* 2.455a3-7.

² Arist., *Somn. Vig.* 2.455a17-20

³ Arist., *de An.* III.2.426b8-29.

⁴ Averroem] Aveyos **M.** Averb., *de An.* III.6, p. 415.49-52: “dicitur quod virtus ymaginativa est in anteriori cerebri, et cogitativa in medio, et rememorativa in posteriori. Et hoc non tantum dictum est a Medicis, sed dictum est in Sensu et Sensato.”

⁵ Cf. Avicenna, *de An.* IV.1, 5.53-59.

⁶ iudicet] indiget **M.**

sensus communis imperfecte et incomplete, ut illis quae non habent nisi unum sensum, et istis animalibus inest sensus communis non ut iudicet inter diversa sensibilia, sed ut influat suam virtutem sensui particulari; talibus etiam animalibus insunt somnus et vigilia, incomplete tamen.

Ad 2.2 Ad aliud dicendum quod anterior pars cerebri est organum ipsius sensus communis secundum eius perfectionem¹ et manifestationem; secundum² eius vero radicalem originem est cor eius organum, secundum quod dicit Aristoteles in Littera³ quod organum sensus communis est cor in habentibus sanguinem, in non habentibus est aliquid proportionale cordi. Et licet ista anterior pars cerebri non immobilitetur a[[d]] sui⁴ ipsius frigiditate simpliciter, immobilitatur tamen quoad quaedam, sc. quoad exteriora, /280vA/ immobilitatur enim⁵ per evaporationem elevatam, et ibi in frigidatam. Potest etiam dici quod cor, quod est organum eius radicale, aliquo modo immobilitatur, ut sc. quoad exteriora opera.

Ad 2.3 Ad tertium dicendum quod sensus communis duplicem habet comparisonem: unam sc. ad sensus particulares exteriores quibus influunt species sensibiles, et quantum ad istam comparisonem⁶ immobilitatur in somno; aliam habet comparisonem ad imaginationes et phantasias a quibus influunt phantasmata, et quantum ad istam comparisonem non immobilitatur organum sensus communis.

---

¹ perfectionem] perfectum **M**.

² secundum] *lectio incerta*.

³ Arist., *Somn. Vig.* 2.456a3-13.

⁴ sui] sus **M a.c.**

⁵ enim] etiam **M**.

⁶ comparisonem] *fort.* operationem . **M a.c.**

Quaestio I.14

*Cuius particulae corporis sint somnus et vigiliae per se passiones, et
utrum somnus et vigilia sint per se passiones eiusdem particulae
corporis*

Consequenter quaeritur cuius particulae corporis sint somnus et vigiliae per se passiones, et simul cum hoc utrum somnus et vigilia sint per se passiones eiusdem particulae corporis.

1. Et videtur primo¹ quod somnus et vigilia sint per se passiones cordis, quia dicit Averroes² quod somnus est introitus sensus communis ad suum <principium,> quod est cor.

2.1. Sed quod somnus sit per se passio ipsius cerebri et vigilia cordis videtur per eundem. Dicit³ enim quod somnus causatur a frigiditate et humiditate cerebri ipsius, vigilia vero causatur ex caliditate et siccitate cordis.

2.2 Et praeter hoc, dicit⁴ quod principium somni est a corde et eius finis est ad cerebrum, et principium [[somni est a corde]] vigiliae est a cerebro et eius finis est ad cor.

3. Sed quod somnus et vigilia sint per se passiones omnium istorum trium, sc. cerebri, hepatis et cordis, videtur per Aristotelem in Littera,⁵ dicit enim quod somnus et vigilia sunt passiones eiusdem a quo est sensus et motus, et ista pars est trium determinatorum locorum, sc. cerebri, hepatis et cordis.

4. Concedendum est cum Aristotele quod somnus et vigilia sunt per se passiones omnium istorum trium aliquo modo. Ad istas enim passiones

---

¹ primo quod] *ord. inv. M a.c.*

² Averroes, *Somn. Vig.* 86.69-70: “sompnus est introitus sensus communis ad membrum quod est suum principium.”

³ Averroes, *Somn. Vig.* 87, *versio Parisina*: “Est ergo vigilia propter caliditatem et siccitatem cordis; sompnus vero propter frigiditatem et humiditatem cerebri.”

⁴ Averroes, *Somn. Vig.* 85.58-60: “principium istius motus in vigilia est a corde et finis eius ad cerebrum; in sompno eo autem principium eius est a cerebro et finis ad cor.”

⁵ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a4-11.

requiruntur tria, quorum duo sunt agentia et unum est patiens. Primum agens est calor ipsius cordis a quo, ut dicit Avicenna,¹ hepar trahit suum calorem; et licet hepar primo trahat nutrimentum, cor tamen est complementum digestionis, unde cor est simpliciter principium, hepar vero aliquo modo. Patiens autem est ipsum nutrimentum attractum ad hepar per venas, et fit ista attractio in hepate. Tertium quod requiritur, et est secundum agens, est cerebrum. Secundum hoc tamen potest concedi quod somnus et vigilia sunt passiones omnium istorum trium, sed diversimode. Cordis enim et cerebri² sunt passiones ut agentium; et hoc adhuc diversimode, quia cor est agens primum et cerebrum est agens secundum, et hoc intendit³ Aristoteles per hoc quod dicit⁴ “et hoc est trium determinatorum”, et hepatis sunt somnus et vigilia passiones ut patientis.

Ad 1.2 Ad aliud: quod licet secundaria⁵ causa somni et vigiliae sit in cerebro, prima tamen causa est in corde secundum quod dicit Auctor De differentia spiritus et animae⁶ quod spiritus animalis oritur in corde, et ipse delatus⁷ fertur ad cerebrum, et ibi subtiliatur et depuratur et fit sensus animalis.

Ad 1. Similiter ad aliud dicendum quod bene verum est quod cor est primum principium sensus communis et cuiuslibet sensus, non tamen proximum, immo cerebrum est proximum. Dicendum est ergo quod ipse loquitur de principio primo et non proximo.

Illud quod dicit Commentator bene concedendum est, non⁸ enim est contra istum modum dicendi.

---

¹ Avicenna, *de An.* V.8, pp. 177-181.

² cerebri] cerebrum **M** a.c.

³ intendit] i(ot) **M**; fortasse innuit scribendum.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 2.456a2.

⁵ secundaria] contraria **M**.

⁶ Costa ben Luca, *De differentia spiritus et animae* c.1, p. 121.

⁷ delatus] deletus **M**.

⁸ non] haec **M**.

Quaestio I.15

Utrum cor sit principium et organum sensus communis

Quia videtur Aristotelem¹ velle quod cor sit principium et organum sensus communis, dubitatur utrum hoc sit verum.

I. Et videtur quod sic.

I.1 Quia sensus communis, cum sit primus sensus, habet fieri circa primum principium sentiendi; sed huiusmodi principium est cor, sicut vult Littera;² quare etc.

I.2 Et praeter hoc, sicut voluit Aristoteles prius,³ somnus et vigilia sunt circa idem circa quod et sensus /**280vB**/ †quando econverso†; sed sicut placet Aristoteli⁴ somnus et vigilia sunt circa cor in habentibus sanguinem, et in non possidentibus circa aliquid cordi proportionale; quare etc.

I.3 Et praeter hoc, calor naturalis operatur in singulis sensibus particularibus; sed calor naturalis est a corde; quare organum sensus communis, qui operatur simul⁵ cum singulis sensibus, est cor.

I.4 Et praeter hoc, dicit Aristoteles in De caelo et mundo:⁶ duplex est medium, unum secundum situm, ut centrum terrae, et aliud secundum virtutem, ut caelum continens et horizon; et illud medium est nobilissimum,⁷ <***> et sensui nobilissimo debetur membrum <nobilissimum; ergo> videtur quod cor erit membrum sive organum sensus communis.

I.5 Item, secundum Aristotelem⁸ primo formantur membra interiora, et deinde exteriora, et inter interiora primo formatur cor; cor igitur est

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 2.455b34-455a24.

² Arist., *Somn. Vig.* 2.455b34-455a24.

³ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a2-7.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 2.456a3-13.

⁵ simul] simpliciter **M**.

⁶ Arist., *Cael.* II.13.293b11-14.

⁷ nobilissimum] nobilissimus **M**.

⁸ Arist., *GA* II.1.735a12-26; cf. II.6.743b25-26.

membrum primo formatum; et primo organo debetur primus sensus; ergo¹ etc.

1.6 Item,² in animalibus decisis est sensus communis, cum ibi sit tactus, qui non reperitur sine sensu communi; sed in talibus non est cerebrum nec aliquid cerebro proportionale; cum igitur in hiis sit aliquid proportionale cordi, videtur quod cor, ad minus in illis, vel aliquid simile cordi sit organum sensus communis.

1.7 Item, in corde est aliquis sensus; aut ergo sensus communis aut sensus proprius. Si communis, habeo propositum. Si tu dicas quod sensus proprius, probatio quod mentiris, quia ille sensus qui est in corde influit aliis sensibus virtutem et non recipit ab aliquo alio sensu; si igitur aliquis sensus proprius, esset influens virtutem sensui communi et non reciperet ab ipso, quod turpe est Aristoteli.³

1.8 Item, illud <est> organum sensus communis quod⁴ est principium cuiuslibet sensus; sicut vult Aristoteles in Littera,⁵ a corde est principium motus et sensus; ergo cor est organum sensus communis.

2. Ad oppositum.⁶

2.1 Quod cerebrum sit eius organum videtur, quia illud est organum sensus communis quod se habet respectu sensuum particularium sicut centrum ad circumferentiam, sicut videtur Aristotelem velle in secundo De anima;⁷ sed huiusmodi est cerebrum; quare etc.

2.2 Item, illud est organum sensus communis cui innituntur sensus particulares; sed sensus particulares innituntur [a] cerebro; quare etc.

---

¹ ergo] videtur **M**.

² item – communis] *iter*. **M**.

³ *Locus non inventus*.

⁴ quod] qui **M**.

⁵ Arist., *Somn. Vig.* 2.456a4-6.

⁶ Quod cerebrum <<sit>> organum sensus <<communis>> **M** *in mg*.

⁷ Cf. Arist., *de An.* II.7.431a10-11, *ad quem locum* Thomas Aquinas, *Exp. de Anima* III, c. 8: 61-67, pp. 230-231: “Et ut sciatur quid sit delectari et tristari subiungit quod delectari et tristari est agere sensitiva medietate, id est actio quaedam sensitivae virtutis, quae dicitur medietas in quantum sensus communis comparatur ad sensus proprios ut quoddam medium, sicut centrum comparatur ad lineas terminatas ad ipsum.”

2.3 Item, illud est organum sensus communis a quo immediatius recipiunt sensus particulares influentiam; sed huiusmodi est cerebrum, sicut vult Aristoteles in *De sensu et sensato*;¹ quare etc.

2.4 Item, illud est organum sensus communis quo laeso laeditur sensus communis et etiam sensus particulares; sed cerebro² laeso non laeso corde laeditur sensus communis et etiam sensus [[sed cerebro]] particulares; ergo etc. Et haec est ratio Commentatoris super tractatum *De memoria et reminiscentia*;³ vult enim ibi quod sensus communis vigeat in anteriori parte cerebri.

2.5 Item, sicut vult [[Aristoteles]] auctor *De differentia spiritus et animae*,⁴ spiritus vitalis immediate originem habet et oritur a corde, et spiritus animalis sive sensibilis, qui operatur sensum atque motum, oritur a cerebro; sed illud est organum sensus communis a quo oritur sensus; cerebrum igitur est <organum> sensus communis.

3. Hic est triplex opinio.

3.1 Una est medicorum,⁵ quae dicit quod proprium organum sensus communis simpliciter est cerebrum, et non cor nisi per accidens; cor enim non influit sensibus particularibus nisi mediante cerebro. Et isti dicunt quod cor, licet sit principium sensitivum et principium sensus, non tamen proximum; cerebrum autem est [[communis]] proximum principium sensus communis.

3.2 Alii dicunt, sicut videtur Aristoteles⁶ /281rA/ velle,⁷ quod cor est proprium et per se organum sensus communis et non cerebrum nisi per accidens. Et isti dicunt quod sensus particulares non innituntur [a] cerebro nisi per accidens; quia enim spiritus, qui immediate oriuntur a corde, sunt calidi, si immediate admiscerentur sive admitterentur ad

---

¹ *Locus non inventus.*

² cerebro] cerebrum **M** a.c.

³ Cf. Averroes, *Mem.* 57.44-51.

⁴ Costa ben Luca, *De differentia spiritus et animae* c. 1, p. 121; c. 2, pp. 124-125, 130.

⁵ opinio medicorum **M** in mg.

⁶ Aristoteles] vel Aristotelem **M** (*compendium ambiguum*).

⁷ opinio(?) Aristotelis **M** in mg.

sensus particulares, tunc ipsos corrumperent, et propter hoc ingeniavit natura quoddam membrum frigidum, ut cerebrum, ut ibi temperetur¹ caliditas spirituum antequam transmittantur ad sensus particulares ulterius.

3.3 Tertia² opinio e[st]t verior <est> quasi media inter istas, et est magis consonans menti ipsius Averrois³ super tractatum De memoria et meminscentia,⁴ ubi dicit quod cor est organum sensus communis primum, cerebrum autem eius organum secundarium et proximum. Et hoc est quod dicit auctor De differentia spiritus et animae⁵ quod spiritus qui immediate oritur a corde, quia oritur a sanguine turbido⁶ et spisso, non sufficit ad operandum sensum et motum, et dicitur vitalis; et ille idem spiritus ascendens usque ad cerebrum subtiliatur in anteriore parte cerebri et operatur motum sensuum, et dicitur sensibilis. Et ita, licet cerebrum sit organum illius spiritus sive communis sensus proximum, non tamen est organum primum.

Stude et dic mihi quae istarum trium opinionum magis accedit ad verum!

Quaestio I.16

De hoc quod dicit Aristoteles quod quidam dormientes faciunt aliquando opera vigiliae

Dubitatur de hoc quod dicit Aristoteles⁷ quod quidam dormientes faciunt aliquando opera vigiliae.

I. Secundum hoc enim videtur quod simul dormiant et vigilant, quod prius displicuit Aristoteli.⁸

¹ temperetur] tep(e)ratur **M**.

² opinio(?) Averyos **M** in mg.

³ Averrois] averyos **M**. Cf. Averr., *Somn. Vig.* 84-85.54-57.

⁴ meminscentia] reme()a **M**.

⁵ Costa ben Luca, *De differentia spiritus et animae* c. 1, p. 121; c. 2, pp. 124-125, 130.

⁶ turbido] turpido **M**.

⁷ Arist., *Somn. Vig.* 2.456a24-25.

⁸ Cf. Arist., *Somn. Vig.* 1.453b25-27.

2. Item, quod vigilant videtur.

2.1 Quia quicumque¹ moventur ad locum determinatum habent praecipue visum solutum; sed tales, sc. dormientes facientes opera vigiliae, moventur ad locum determinatum; quare tales habent sensum visus² ad minus solutum; sed solutio sensus est vigilia; quare tales vigilant.

2.2 Et si dicatur quod vigilant aliquo modo, dormiunt tamen simpliciter, quia vigilant secundum unum sensum, dormiunt³ tamen secundum alios sensus, illud directe est contra Aristotelem dicentem⁴ quod impossibile est dormire secundum <unum> sensum et vigilare secundum alium.

2.3 Item, duae sunt operationes animae in quibus consistit vigilia, scilicet sensus et motus, et non fit⁵ motus localis nisi post apprehensionem specierum; sed talibus inest simpliciter motus localis, et per consequens sensus; quare etc.

2.4 Item, quicquid profertur, in animo⁶ concipitur secundum Aristotelem in Per<i>armenias⁷ “Voces sunt notae etc.”; sed tales in dormiendo proferunt voces significativas et respondent interrogationibus; quare concipiunt in animo suo quasdam passiones, quare illae voces sunt significativae; sed concipere aliquid interius vel exterius est vigilare, cum nihil concipiat<ur> in intellectu nisi adminiculo sensus; quare etc.

2.5 Item, contra dicentes quod tales vigilant secundum unum sensum, dormiunt tamen simpliciter, potest sic argui: Cuicumque inest effectus manifestior, illi inest causa illius effectus manifestius; sed talibus inest effectus cuius causa est vigilia manifestior [ergo] quam effectus cuius causa est somnus, sicut patet, cum motus localis et huiusmodi, qui eis insunt, magis sunt effectus vigiliae quam somni; ergo etc. Et ita magis

---

¹ quicumque] quaecumque **M**.

² visus] visum **M**.

³ dormiunt] vigilant **M**.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 2.455a9-10.

⁵ fit] sit **M**.

⁶ animo] *Ne anima hic et infra scriberem vetuit usus Boethianus in 2° commentario super De interpretatione.*

⁷ Arist., *Int.* 1.16a3-4.

deberent dicere tales dormire secundum quid et vigilare simpliciter quam everso.

3. Ad hoc intelligendum quod moveri¹ localiter et sentire quocumque modo non est vigilare, sed sentire et moveri² localiter [[ita]] simpliciter, ita sc. /281rB/ quod sic se habentes comprehendant et concipiant se sentire et moveri³ localiter. Unde etsi quidam dormientes sentiant quoquo modo secundum aliquem sensum et moveantur localiter, quia tamen non apprehendunt se sentire et moveri,⁴ ideo dicuntur dormire simpliciter et vigilare secundum quid.⁵ Nec videt<ur>, licet in eis sit manifestior effectus vigiliae quam somni, quod propter hoc magis insit eis vigilia quam⁶ somnus, quia non apprehendunt istum effectum eis inesse, quod non contingit [[et]] \in/ sic dormientibus.

Et [[praeter hoc]] similiter intelligendum est quod ad hoc quod aliquis in dormiendo exerceat opera vigiliae duo concurrunt, sc. fortis impressio alicuius praecepti in vigilia ad agendum, et calor animalis⁷ solvens quodammodo virtutem motivam et quodammodo linguam, quandoque etiam⁸ alios sensus, sc. visum et auditum praecipue. Et dicitur quod hoc non contingit nisi in dispositis ad phrenesim et ad huiusmodi infirmitates in quibus multum ascendit cholera usque ad caput et ibi induit⁹ aliquo modo virtutem animalem, mediante qua solvit virtutem motivam et quandoque linguam, et etiam quandoque alios sensus.

Et si obiciatur contra hoc quod iam suppositum est aliquos sensus solvi in somno et aliquos non, et ita, ut videtur, contingit¹⁰ dormire secundum unum sensum et vigilare secundum alium, dicas sic obicientibus quod illi

---

¹ moveri] movere **M**.

² moveri] movere **M**.

³ moveri] movere **M**.

⁴ moveri] movere **M**.

⁵ quid] quod **M**.

⁶ quam] quod **M**.

⁷ animalis **M p.c.**, ut videtur] accidentalis **M a.c.**

⁸ etiam] est **M**.

⁹ induit] *An sanum?*

¹⁰ *Ad hunc fere locum: stude M in mg.*

sensus non solvuntur simpliciter sed secundum¹ quid, eo quod non percipiunt² eos sentire. Quod autem aliquis sensus solvatur secundum quid et alii sensus ligentur simpliciter, hoc non est inconveniens nec contra Aristotelem.

Quaestio I.17

Quare tales post expergefactionem non memorantur operibus vigiliae, memorantur tamen aliis somniis

Consequenter quaeritur quare tales <post> expergefactionem³ non⁴ memorantur operibus vigiliae, memorantur tamen aliis somniis.⁵ Videtur enim quod melius debeant memorari operibus vigiliae quam aliis somniis, quia quae fortius imprimuntur melius memorantur; sed opera vigiliae fortius imprimuntur, quia imprimuntur sensibus aliquo modo solutis; quare etc.

Quaestio I.18

Quare aliquis expergefactus si statim cum somniaverit moveat se extendendo corpus vel vertendo se ad aliud latus non memoratur se somniasse; si autem quiescat bene memoratur

Quaeritur etiam quare aliquis expergefactus si statim cum somniaverit moveat se extendendo corpus vel vertendo se ad aliud latus non memoratur se somniasse; si autem quiescat bene memoratur.

---

¹ secundum] solum **M**.

² percipiunt] participant **M**.

³ expergefactionem] expergefactiones **M**.

⁴ non memorantur – somniis] cf. Arist., *Somn. Vig.* *.456a27-28.

⁵ Cf. Arist., *Somn. Vig.* 2.456a24-29.

Solutio quaestionis I.17

Ad primum est intelligendum quod tales dormiunt simpliciter et vigilant secundum quid. Ideo impressiones somniorum quae fiunt in organis interioribus, ut in organo phantasticae, fiunt simpliciter, et ideo bene memorantur somniis. Opera¹ autem vigiliae non imprimuntur sensibus solutis simpliciter sed solum secundum quid, et ideo non imprimuntur fortiter sed valde debiliter; et ideo non memora<n>tur huiusmodi etc.

Solutio quaestionis I.18²

Ad aliud quod quaeritur iuxta hoc dicendum quod motus sive fluxus simulacrorum ab organo virtutis sensitivae ad organum sensus communis [debilis] sive phantasticae³ mediantibus quibus fit⁴ somnium est motus <debilis>, [vero] unde impeditur et quasi annihilatur a motibus exterioribus qui fiunt in vigilando; unde statim postquam expergiscuntur⁵ animalia si mover<i>nt se in extendendo corpus vel etiam vertendo ad aliud latus, isti motus fortiores impediunt et quasi annihilant motus debiliores.

Quaestio I.19

Utrum sanguis sit ultimum nutrimentum

Consequenter quaeritur super hoc quod dicit Littera⁶ quod sanguis est ultimum nutrimentum.

I. Videtur enim quod non solus sanguis sit nutrimentum animalis, immo sanguis cum aliis humoribus.

---

¹ opera] apera **M** *a.c.*

² Questio densiora (*sic!*) **M** *in mg.*

³ phantasticae] phantasticus **M.**

⁴ fit] sit **M.**

⁵ expergiscuntur] expergescuntur **M.**

⁶ Arist., *Somn. Vig.* 3.456a34-35.

1.1 Dicit enim Aristoteles /281vA/ in secundo De generatione¹ quod ex isdem² nutrimur ex[[.]] \qui/bus sumus sive fimus; sed sumus ex quattuor [[e]] humoribus; quare etc.

1.2 Et praeter hoc, ibidem dicit³ quod nihil nutritur uno solo elemento, immo omnibus quattuor; ergo similiter nullum mixtum nutritur uno solo [[elemento]] humore, qui proportionatur uni elemento tantum, sed ex omnibus humoribus quattuor.

1.3 Item, quaedam membra in animali sunt sanguinea et quaedam cholericum, et similiter de aliis; sed unumquodque nutritur suo convenienti; ergo quaedam nutriuntur humore[m] cholericum, et sic de aliis.

2. Ad oppositum. Illud quod est causa vitae in animali est nutrimentum animalis; huiusmodi autem est sanguis, quia dicit Aristoteles in De morte et vita⁴ quod calidum et humidum est causa vitae; sed sanguis est calidus et humidus; ergo etc. [Ergo solus⁵ sanguis est nutrimentum animalis.] Et Aristoteles vult in De sensu et sensato:⁶ quod nutritur nutritur dulci; sed solus sanguis inter alios humores est dulcis; [ergo etc.] < ergo solus sanguis est nutrimentum animalis.>

3. Intellige quod non solus sanguis dicitur esse nutrimentum animalis sine commixtione cum aliis humoribus, sed sanguis propter eius dulcedinem magis et praecipue dicitur esse nutrimentum quam aliquis alius humor. Nec aliud intelligit Aristoteles⁷ ubi ostendit quod sanguis est nutrimentum animalis.

---

¹ Arist., *GC* II.8.335a10-11.

² isdem] *sic M.*

³ Arist., *GC* II.8.335a11-23..

⁴ Arist., *Long.* 5.466b21-22.

⁵ solus] *salus M.*

⁶ Arist., *Sens.* 4.442a2.

⁷ Arist., *Somn. Vig.* 3.456a34-35.

Quaestio I.20

Utrum vapor infrigidatus frigiditate cerebri sit causa somni

Circa causam efficientem somni quaeratur, et primo utrum vapor infrigidatus frigiditate cerebri sit causa somni.

1. Et videtur quod non.

1.1 Nullum enim simile gravat suum simile; sed vapor, qui quando elevatur est frigidus et humidus, est similis alicui organo sensitivo, ut oculo; ergo ad minus, ut videtur, vapor elevatus non gravat suum organum.

1.2 Item, frigidum sensibile est obiectum sensus tactus; quare, ut videtur, frigidum non inducet somnum in sensu tactu<s>.

1.3 Et praeter hoc, instrumenta sensus tactus sunt caro et nervi, in quibus dominantur terra et aqua, quae sunt frigida; quare frigidum non gravat instrumentum sensus tactus, cum nullum simile gravat suum simile.

2. Oppositum patet, quia, ut dicit Commentator super istum librum,¹ organa sensitiva maxime gravantur a suis similibus; ergo maxime gravantur vapore frigido.

3. Istud est concedendum. Unde dici potest ad obiecta quod †alicui† si fuerit excellens et superfluum gravat suum simile. Et praeter hoc intelligendum est, sicut determinat Aristoteles,² quod vapor elevatus et infrigidatus infrigidatione cerebri descendens obturat meatus spirituum et propellit calorem naturalem ad interius ne spiritus possint ministrare actum sensibus exterioribus, et secundum hoc inducitur somnus.

Sed videtur quod talis impulsus caloris naturalis ad interius potius sit causa vigiliae quam somni[i]; praesentia enim caloris naturalis circa organum sensitivum est causa vigiliae; cum igitur iste calor sit repercussus sive repulsus³ ad primum sensitivum <***>, sed ipso

---

¹ Averroes, *Somn. Vig.* 89-90.

² Cf. Arist., *Somn. Vig.* 3.457b31-58a5.

³ repulsus] rep[[re]]ulsus **M**.

vigilante necesse est alios vigilare, quia, ut dicit Aristoteles,¹ non vacant alii sensus nisi quia ipse vacat. Et intelligendum est quod primum sensitivum non dicitur sentire [[q]] nisi prout est terminus organorum propriorum sensitivorum influens eis suam virtutem et recipiens ab eis species sensibiles. Unde non fit² receptio specierum in sensu communi nisi mediantibus sensibus propriis. Licet ergo calor naturalis sit praesens isti organo, quia tamen impeditur influentia istius caloris naturalis ad organa exteriora ne possit ab eis recipere /281vB/ species sensibilia, cum omnino quiescant a suis operationibus non dicitur sensus communis vigilare etc.

Quaestio I.21

Utrum evaporatio alimenti et eius infrigidatio sit praecisa causa somni

Consequenter quaeritur utrum evaporatio alimenti et eius infrigidatio sit praecisa causa somni.

1. Et videtur quod non.

1.1 Quia vult Commentator³ quod somnus sit duabus de causis; aut ex <e>vaporatione aut ex fatigatione organi sensitivi.

1.2 Et praeter hoc, dicit Avicenna⁴ quod cura et labor [[sunt]] et huiusmodi sunt causa somni, cuius tamen contrarium multoties deducitur experimento.

Ergo, ut videtur, secundum †Aristotelem et† Avicennam, et etiam secundum Commentatorem, evaporatio alimenti et eius infrigidatio non est sufficiens causa somni.

3. Et propter¹ hoc potest dici: <causa> proxima et sufficiens somni est evaporatio et eius infrigidatio, fatigatio vero, labor et cura et pavor \et/

---

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.455b27-455a2. Cf. *Insomn.* 3.461a3-8.***

² fit] sit **M**.

³ Averroes, *Somn. Vig.* 88-93.

⁴ Avicenna, de *An.* IV.2, 33.58-34.77.

huiusmodi sunt causae huius evaporationis, et ita sunt causae somni, per accidens tamen.

Dicit enim Commentator² quod quando calor naturalis est sparsus per motum localem aut per motum comprehensionis sensibilis, tunc anima statim movet istum in profundum corporis, ut operetur per istum digestio. Pertracta ulterius!

Item dicit³ quod quando motus laboris sparserit⁴ calorem naturalem, deminuitur calor naturalis et regreditur ad suum principium, ut⁵ ibi confortetur propter frigus aggravans, ut expellat complexionem attendentem.⁶

Ex⁷ hiis dictis Commentatoris satis patet quod fatigatio facit ad regressionem caloris naturalis ad interius, et sic facit ad evaporationem.

Similiter etiam est in cura et pavore. Cura enim excitat calorem naturalem, et ille calor⁸ excitatus attrahit ad se nutrimenti evaporationem, et quando frigiditas cerebri vincit super istam caliditatem, tunc inducit somnum; quando autem non vincit, tunc impedit somnum. Alia autem causa quare cura est causa somni potest esse eo quod quando anima est curiosa in meditationibus, tunc calor naturalis et spiritus intendunt discretioni et meditationi, nec intendunt sensibus exterioribus, et propter hoc aggravantur membra exteriora sensitiva et inducitur somnus.

Consimilis causa est quare pavor est causa somni. In pavore enim retrahunt <se> spiritus et calor [et] naturalis ad cor, et cum sic fecerint, propter defectum caloris et spirituum aggravantur membra exteriora et

---

¹ propter] praeter **M**.

² Averroes, *Somn. Vig.* 92.4-93.7.

³ Averroes, *Somn. Vig.* 92.4-93.7 “Causa autem secunda est quod, quando motus sparserit calorem naturalem, tunc calor remittetur et diminuetur et aggravabitur propter frigus; et sic contrahitur ad suum principium ut expellat a se complexionem accidentem {accidentem *O*²}.”

⁴ sparserit *Averroes, l.c.*] supergerit **M**.

⁵ ut] et **M**.

⁶ attendentem] *vel* accidentem **M**; *cf. auctoritatem Averrois superius laudatam.*

⁷ ex *Donati*] et **M**.

⁸ calor] *iuxta hanc vocem in mg.* .lolo

inducitur somnis. Aliquando tamen in pavore, cum regrediuntur calor naturalis et spiritus ad ipsum cor, vigorantur ibi et confortantur, et tunc iteratim regrediuntur ad membra exteriora, et secundum hoc est pavor magis causa vigiliae quam somni.

Quaestio I.22

Utrum labor sit causa somni

Consequenter quaeritur utrum labor sit causa somni.

1. Et videtur quod non.

1.1 Labor enim inducit calorem in exterioribus partibus corporis; sed calor in exterioribus est causa vigiliae; quare labor potius est causa vigiliae quam somni.

1.2 Et praeter hoc, dicit Avicenna¹ quod anima ad loca in quibus operatur maxime dirigit calorem et spiritus;² sed deductio caloris naturalis et spirituum est causa vigiliae; quare labor est causa vigiliae et non somni, ut videtur.

2.-3. Oppositum plane placet Aristoteli, ut praetendit sua Littera.³

Ad 1.1 Unde ad primum [[ad]] obiectum dicendum quod labor inducit calorem accidentalem et deminuit calorem naturalem;⁴ calor autem accidentalis aggravat organa exteriora et dissolvit, et etiam spargit⁵ calorem naturalem ad interius. Unde ille calor magis est causa somni quam vigiliae.

Vel dic, sicut praedictum est, quod labor /282rA/ per hoc quod excitat calorem facit ad digestionem, et per consequens ad nutrimenti evaporationem, et sic inducit somnum.

---

¹ *Locus non inventus.*

² spiritus] spiritum **M**.

³ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a25-32.

⁴ naturalem **M**^{corr} s.l.] accidentalem **M**.

⁵ spargit] surgit **M**.

Ad 1.2 Ad aliud dicendum quod licet anima dirigat calorem naturalem et spiritus maxime ad organa in quibus operatur, cum tamen excellunt spiritus †determinatum et alia natura exhibitum ab aliquo ipsorum organorum† tunc¹ retrahit calorem naturalem² et spiritus ad interius ut ibi confortetur, et sic inducitur <somnus> propter spirituum absentiam ab exterioribus.

Quaestio I.23

Utrum infirmitas sit causa somni

Consequenter quaeritur utrum infirmitas sit causa somni.

1. Et videtur quod non.

1.1 Quia dicit Aristoteles versus principium³ huius⁴ quod omni animali inest excessus vigilandi sive videndi aut ab aegritudine aut sine aegritudine. Et redditur causa huius, quia passio aegritudinis non sinit animal dormire, ergo aegritudo est causa vigiliae et non somni.

1.2 Et praeter hoc, dicit Avicenna⁵ quod aegritudo est quaedam mala dispositio quae non sinit animam intus, sed excitat eam ad exteriora. Videtur ergo secundum ipsum quod aegritudo potius dicatur causa vigiliae quam somni.

2. Oppositum <vult Aristoteles in Littera⁶ dicens quod aegritudo est> causa⁷ somni.

3.1 Ad hoc intelligendum est quod quaedam sunt aegritudine\s/ ex causa calida et sicca, et tales non sinit animal dormire, et de talibus intellexit

---

¹ tunc] circa **M**.

² naturalem] materialem **M**.

³ principium] p(rimu)m **M**.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 1.454b4-6.

⁵ Avicenna, *de An.* IV.2, 34.883-84: “ex his est dispositio mala quae impedit animam et non permittit eam intus sed evocat eam ad exteriora”.

⁶ Arist., *Somn. Vig.* 1.454b4-9, 3.457a1-3.

⁷ causa] causae **M**.

Avicenna, et similiter Aristoteles [[pri]] versus principium huius. Aliae autem aegritudines sunt ex causa frigida et humida, et tales sunt causa somni, et de talibus intellexit¹ Aristoteles cum dixit quod aegritudo est causa somni.

3.2 Aliter posset dici. Dic sicut vis!

Explicit dominus Galfridus de Haspal() super primum De so<m>no et vigilia.

---

¹ intellexit] i()t M.

<In librum secundum>

Sequitur dubitare circa secundum huius.

Et sit prima dubitatio de hoc quod dicit Aristoteles¹ quod somnium non est per se passio sensus. Deinde etiam ostendit² quod somnium non sit sine sensu, quare, ut videtur, est sibi ipsi contrarius; aut ista non sunt contraria quod somnium non sit per se passio ipsius sensus in quantum huiusmodi et tamen quod non fiat sine sensu, vel quod sit passio sensus secundum quod phantastica.

Consimilis dubitatio est de hoc quod ipse dicit³ quod somnium non est per se passio intellectus, et deinde probat quod non sit sine intellectu. Vult etiam⁴ quod intellectus sicut etiam sensus patiatur in somnio, quare, ut videtur, est sibi ipsi contrarius. Aut quod ista non sunt contraria quod somnium non sit per se passio intellectus secundum quod huiusmodi, et tamen quod intellectus operetur et patiatur aliquo modo in somnio.

Quaestio II.1

Utrum somnium sit passio sensus

Quaeratur ergo primo utrum somnium sit passio sensus.

1. Et videtur quod non sic:⁵ in somnio immobilitatur omnis sensus; sed somnium non est in actu nisi apud somnum; quare somnium non est passio sensus.

2. Ad oppositum.

---

¹ Arist., *Insomn.* 1.458b8-9 & 459a9-10.

² Arist., *Insomn.* 1.458b30-31 *et sqq.*

³ Arist., *Insomn.* 1.458b10-25, 459a6-9.

⁴ *Quisnam locus respiciatur mihi non liquet.*

⁵ sic] sit M.

2.1 Somnium est proprietas somni sive somniantis, sed tam somnus quam vigilia sunt per se passiones sensus; quare somnium erit per se passio sensus.

2.2 Et praeter hoc, omne accidens quod causatur ex aliquo subiecto erit per se passio eiusdem; sed, ut vult Aristoteles,¹ somnium causatur ex simulacris manentibus in organis sensitivis in absentia sensibilium; ergo somnium est per se passio sensus.

3. Dicendum quod sensus potest dupliciter considerari: aut secundum suam substantiam, et sic somnium est passio sensus vel virtutis sensitivae, est enim virtus sensitiva eadem cum phantastica secundum substantiam, sicut postea patebit; et dicit Aristoteles² quod somnium est propria passio sensitivae in quantum phantastica; – vel potest sensus considerari quantum ad actualem operationem, quae est sentire, et sic non est somnium passio sensus, /282rB/ quia in tempore somnii vacant omnes sensus a suis operationibus. Sensus tamen secundum actualem operationem praecedunt somnium, et sunt causa somnii, licet remota. Primo enim recipiuntur species sensibiles in sensu particulari, quae repositae in virtute phantastica fluunt ad sensum communem et movent ipsum, et sic <fit> somnium.

Ad 1.-2. Per hoc <patet> responsio ad obiecta.

Quaestio II.2

Utrum somnium sit per se passio intellectus

Secundo quaeritur utrum somnium sit per se passio intellectus.

1. Et videtur quod sic.

---

¹ Arist., *Insomn.* 2.459a24-28.

² Arist., *Insomn.* 1.459a21-22.

1.1 Dicit enim Aristoteles¹ quod tam sensus quam intellectus patitur a somno; sicut igitur somnium est per se passio sensus aliquo modo, ut dictum est, sic erit per se passio intellectus.

1.2 Item, sicut sensitiva operatur in somnio, similiter intellectiva; quare, sicut somnium est per se passio sensus, similiter erit per se passio intellectus; vel dic quare non!

1.3 Item, sicut simulacra rerum sensibilibus remanent <in virtute sensitiva in absentia sensibilibus, similiter remanent> intelligibilia² in virtute intellectiva; sicut igitur passio causata a simulacris manentibus in sensitiva in absentia sensibilibus dicitur somnium, similiter passio causata <in> intellectiva dicetur somnium.

2.1 Oppositum, ut videtur, placet Aristoteli.³ Dicit enim quod somnium †est per se passio diversorum subiectorum;† quare etc.

2.2 Et praeter hoc, somnus non est per se passio intellectivae, sed si insit ei, hoc est per accidens, ut patuit in primo libro;⁴ cum igitur somnium⁵ sit per se passio eiusdem cuius est somnus, somnium non erit per se passio intellectivae.

2.3 Et praeter hoc, dicit Aristoteles inferius⁶ quod †verus syllogismus sit⁷ intelligibilia† et verae visiones in anima non sunt somnia; quare somnium non est per se passio intellectus.

3. Distinguendum est quod somnium potest dici communiter quaecumque apparitio sive sensibilibus sive intelligibilibus apud somn[i]um, et hoc modo somnium communiter est passio sensus et intellectus, sicut dicit Aristoteles, <nam> non solum in somno apprehendimus sensibilia sed

¹ Arist., *Insomn.* 1.

² intelligibilia in virtute] in virtute intelligibilia *M a. c.*

³ *Locus non inventus.*

⁴ *Videas quaestionem I.9, supra.*

⁵ somnium – somnus] *Cf. Arist., Insomn.* 1.459a13-14.

⁶ *Locus propter corruptelam non inventus. Fortasse autem ad Arist., Insomn.* 3.462a27-39 referimur, ubi utraque translatio haec habet: “quorum nullum sompnum dicendum. set neque quecumque quidem in sompno fiunt vere intelligentie preter fantasmata.”

⁷ sit] sive *coniecit Donati, fortasse recte, sed ad locum sanandum plus requiri videtur.*

etiam intelligibilia. Proprie autem dicitur somnium passio causata ex fluxo simulacrorum sensibilium a virtute phantastica sive imaginativa ad sensum communem, et somnium hoc modo dictum est per se passio sensus et non intellectus.

Quaestio II.3

Utrum sensus patiat in somno sicut in vigilando

Tertio quaeritur utrum sensus patiat in somno sicut in vigilando.
1. Et videtur quod non.

1.1 Sensus enim non operatur nisi in praesentia rerum sensibilium extra, quare nec patitur, cum sentire sit quoddam pati; sed apud somnium non est praesentia sensibilium extra; quare sensus non patitur in somno.

1.2 Item, sensus non patitur nisi mediante calore naturali et sensibili; sed apud somnum retrahitur calor naturalis et spiritus sensibilis ab ipsis sensibus; quare sensus <non> patiuntur apud somnum.

2.1 Oppositum vult Aristoteles.¹

2.2 Hoc etiam apparet per hoc quod dicit inferius quod apud somnium accidit deceptio circa quemlibet² sensum, aliquando enim apparet dormienti videre actu et aliquando audire actu; quare omnes³ sensus patiuntur apud somnum.

3. Et intelligendum est quod omnia sensibilia cuiuscumque generis fluunt ab organis propriis ad organum sensus communis, et ibi fit completum iudicium de eis. Unde sensus communis est terminus omnium sensuum particularium, et hoc tam a parte organi sensitivae communis quam a parte virtutis sensitivae communis. Quod a parte organi patet eo quod organum sensus communis recipit sensibilia cuiuscumque sensus. Quod a parte virtutis patet: eadem enim virtus sensitiva secundum substantiam

---

¹ Arist., *Insomn.* 1.459a2-5.

² quemlibet] quodlibet **M**.

³ omnes] omnis **M a.c.**

operatur secundum sensum communem et sensus particulares, primo enim viget ista virtus in organo sensus communis et operatur sensum communem, /282vA/ et ab isto organo influit virtutem suam in sensus particulares. Unde quod dicit Aristoteles¹ quod sensus patiuntur in somno, hoc intelligendum est non in se sed in sua radice, ut in sensu communi; sensus enim communis patitur in somno secundum quemlibet sensum particularem, aliquando enim apparet ipsi sensui communi quod videat², et tunc dicitur pati sensu<s> visu<s>, aliquando autem apparet ipsi quod audiat, et tunc etc., et similiter de aliis.

Quaestio II.4

Utrum sensitiva et phantastica sint eadem virtus secundum substantiam

Quarto quaeritur de sua conclusione³ quae est:⁴ somnium est per se passio virtutis sensitivae communis in quantum phantastica. Quaeritur ergo utrum sensitiva⁵ et phantastica sint eadem virtus secundum substantiam.

I. Et quod sic videtur.

I.1 Quarumcumque virtutum est idem subiectum et per eandem naturam, ipsae virtutes sunt eadem;⁶ sed istarum etc. est idem subiectum, sicut organum sensus communis, et per eandem naturam, quia per hoc quod recipit simulacra rerum; ergo virtus sensitiva communis et phantastica sunt idem.

I.2 Item, dicit Aristoteles in isto secundo⁷ quod eorum quae sunt in nobis cognoscimus solum sensu aut intellectu; sed virtute phantastica multa

---

¹ Arist., *Insomn.* 1.459a2-5.

² videat] vigeat **M** *a.c.*

³ conclusione **M** *p.c.*, *ut vid.*] coniunctiones **M** *a.c.*

⁴ Arist., *Insomn.* 1.459a21-22.

⁵ sensitiva et phantastica] s(ensitiv)us et phantasticus **M**.

⁶ eadem] eadem **M**.

⁷ Arist., *Insomn.* 1.458a33-b3.

cognoscimus; quare virtus phantastica est eadem cum virtute sensitiva, quia constat quod non est eadem cum intellectiva.

2.1 Oppositum videtur per hoc quod virtus sensitiva non operatur nisi in praesentia sensibilium; ergo sunt diversa, cum eorum operationes sint diversae.

2.2 Item, multa cadunt in imaginatione quae non cadunt in sensu, ut infinitum et huiusmodi; quare phantastica, quae est eadem cum imaginativa, non est eadem <cum> sensitiva.

3. Intelligendum est quod virtus sensitiva communis prout comprehendit res sensibiles extra in praesentia ipsorum dicitur sensitiva; et haec eadem virtus secundum substantiam diversificata per esse, sc. prout movetur per species acceptas in organis interioribus, dicitur phantastica.

Ad 1.1-2 Concedo igitur rationes hoc probantes.

Ad 2.1 Ad primam rationem in oppositum dicendum quod eiusdem virtutis secundum substantiam diversificatae per esse possunt esse diversae operationes.

Ad 1.2 Ad aliud dicendum quod nihil imaginamur¹ nisi iuxta speciem receptam in sensu, ad minus secundum Aristotelis sententiam. Unde, licet imaginem<ur> infinitum, non² tamen sentimus infinitum. Dico quod [[nihil]] non sit³ ista imaginatio infiniti nisi iuxta speciem finiti recepti in sensu.

---

¹ imaginamur] imaginamus **M**.

² non] nec **M**.

³ sit] *An fit scribendum?*

Quaestio II.5

Utrum simulacra sensibilibus maneat in organis sensitivis in absentia eorundem

Dubatur circa hoc quod ipse dicit¹ quod simulacra sensibilibus manent in organis sensitivis in absentia eorundem. Dicit enim Aristoteles in *De anima*² quod intelligimus cum volumus, non autem sentimus cum volumus.

I.1 Sed \si/ simulacra sive species sensibilibus manerent in sensu in absentia eorundem sicut intelligibile [sive intelligere]³ manet in actu in intellectu, tunc adeo bene sentiremus cum vellemus sicut et intelligeremus. Ista consequentia <tenet> per hoc quod non alia de causa intelligimus cum volumus nisi quia species intelligibilis semper est praesens intellectui.

I.2 Item, sicut vult Aristoteles in *De generatione et corruptione*,⁴ ad actionem et passionem sufficit approximatio eorum quae nata sunt agere et pati ad invicem. Si ergo species sensibilis et sensus semper approximantur in absentia sensibilibus, sequitur quod unum potest agere in reliquum, et ita possumus⁵ sentire cum volumus; quod falsum est.

I.3 Item, falsum dicit,⁶ ut videtur, sensum movere⁷ /282vB/ secundum actum in absentia sensibilibus. Eadem enim virtus quae dicitur sensitiva in praesentia sensibilibus dicitur phantastica in eorundem absentia, et sensus non agit nisi in praesentia sensibilibus; ergo etc.

---

¹ Arist., *Insomn.* 2.459a24-28.

² Arist., *de An.* II.5.417b24-25.

³ sive intelligere *seclusit Donati*.

⁴ Arist., *GC* I.8.326b1-2.

⁵ possumus – falsum est] *cf.* Arist., *de An.* II.5.417b24-25.

⁶ Arist., *Insomn.* 2.459a24-28, 2.459b3sqq.

⁷ movere] moverem **M.** *Ne moveri scriberem monuit illud* “simulacra sensibilibus manent in organis sensitivis in absentia eorundem, movent etiam ipsum sensum secundum actum” in *determinatione paullo infra. Subaudiendum est ergo simulacra ut subiectum infinitivi.*

2. Oppositum dicit Littera,¹ et docet per multa experimenta et etiam per rationes.

3. Et dico sicut dicit Aristoteles² quod simulacra sensibilibus manent in organis sensitivis in absentia eorundem, movent etiam ipsum sensum secundum actum, prout docet Aristoteles per multa experimenta.

Ad 1.1 Ad primam rationem in oppositum dico quod etsi species sensibilibus maneat in sensibus in absentia sensibilibus, non tamen sequitur quod sentimus cum volumus, quia istae species non possunt semper immutare sensum; et ideo non semper sentimus cum volumus sicut semper intelligimus cum volumus. Nec etiam semper manent in organis sensitivis, sed tandem evanescent, ad minus ita quod non possunt ipsum sensum particularem³ <immutare>.

Ad 1.2 Ad aliud intelligendum est quod species sensibilis non dicitur proprie agere in sensum, sed ipsum sensibile extra per suam speciem; ista etiam species [[se]] sensibilis non semper manet apud sensum, ita ad minus quod sufficiat ad ipsius sensus immutationem.

Ad 1.3 Ad tertiam dicendum quod sensibile extra satis⁴ dicitur esse praesens, ita quod sufficiat ad sensus particularis immutationem.

Quaestio II.6

Utrum species sensibilis quiescat in organis particularibus naturaliter vel violenter

Consequenter dubitatur utrum species sensibilis quiescat in organis particularibus naturaliter vel violenter.

I. Et quod violenter videtur.

---

¹ Arist., *Insomn.* 2.459a24-28; sequuntur “experimenta”.

² Arist., *Insomn.* 2.459a24-28.

³ particularem] p(a)r(r)() M.

⁴ satis] sat() M.

1.1 Omne enim quod natum est moveri ad aliquem terminum, si quiescat citra¹ illum terminum, violenter quiescit et non naturaliter; sed species sensibilis nata est moveri usque ad primum sensitivum; si ergo quiescat [circa sive] citra primum sensitivum, ut in organis particularibus, violenter sistit ibidem et non naturaliter.

1.2 Et praeter hoc, omne quod naturaliter movetur ab aliquo, violenter quievit ibidem; sed species sensibilibus naturaliter moventur ab organis propriis ad primum sensitivum; igitur violenter ibi quiescebant.

1.3 Item, si quiescant in organis sensitivis propriis, tunc, cum non fiat complete iudicium de rebus sensibilibus donec earum species veniant ad organum sensus communis, tunc non fieret completum iudicium in vigilia sed magis in dormiendo; quod falsum est.

2. Ad oppositum. Quod quies ista sit naturalis probatio: omne quod natum est perficere alterum, est cum ipso naturaliter; sed species sensibilis est nata perficere sensum; quare species sensibilibus naturaliter est simul cum ipso [[simul]] sensu; quare naturaliter quiescit in organis sensitivis.

3. Ad [[o]] hoc intelligendum quod species naturaliter permanent in organis propriis, naturaliter etiam fluunt ad organum sensus communis; sed non est eadem species numero, sed species continue gignit se et multiplicat se [[secundum spe]]. Unde dico quod simul cum quiescit species sensibilis in organis particularibus gignit et multiplicat speciem consimilem usque ad organum sensus communis, et sic per istam speciem [[s]] fit completum iudicium de re cuius est species, magis in vigilando quam in dormiendo.

Ad 1-2. Isto subtiliter pertractat^o patet ad obiecta responsio.

---

¹ citra] circa **M.**

² pertractato *Donati*] pertracto **M.**

Quaestio II.7

*7^a Utrum simulacra manentia in organis sensitivis faciant ibi somnia
sicut et in sensu communi*

Consequenter quaeritur utrum simulacra manentia in organis sensitivis propriis faciant ibi somnia sicut et in sensu communi.

1. Et videtur quod sic.

1.1 Quia sicut simulacra in dormiendo /283rA/ manent in organis particularibus, sic etiam in organo sensus communis et econverso. Sicut ergo simulacra sensibilia in dormiendo movent sensum communem et faciunt somnia, similiter, ut videtur, in dormiendo movent sensum particularem et causant ibi somnia – vel dic quare non.

1.2 Item, magis videtur quod simulacra moveant sensus proprios in dormiendo quam sensum communem, sensus enim proprius in dormiendo non impeditur ab aliis motibus, sed sensus communis impeditur ab aliis motibus, ut a fluxu sanguinis et huiusmodi; quare, ut videtur, magis movent simulacra sensus particulares quam sensum communem; quare etc.

1.3 Et praeter hoc, in dormiendo apparet alicui quod videat et quod audiat et sic de aliis, quare, ut videtur, simulacra in dormiendo movent quemlibet sensum particularem et ibi faciunt somnium.

2.1 Oppositum vult Aristoteles in littera,¹ dicit enim quod somnia fiunt apud sensum communem et non circa sensus proprios.

2.2 Et praeter hoc, sensus proprius immobilatur a suis operationibus in somno, quare in somno non comprehendunt² simulacra sensibilia, et ita nec somniant: oportet enim quod illud secundum quod accidit somnium quod comprehendat simulacra sensibilia.

3. Illud concedendum est, sicut vult Aristoteles.

---

¹ Arist., *Insomn.* 3.460b32-61a8.

² comprehendunt – somniant] comprehendit – somniat *malim*.

Ad 1.1-2 Ad duas primas rationes in oppositum dicendum est quod sensus particulares non comprehendunt neque operantur nisi mediante calore naturali et spiritu sensibili; in somno autem deficit ille calor naturalis et spiritus sensibilis, et ideo, licet simulacra recipiantur in organis propriis, non tamen possunt organa super comprehensione eorundem.

Ad 1.3 Ad tertiam rationem dicendum quod licet appareat eis quod audiant et videant et sic de aliis, hoc tamen non est quia simulacra sensibilia moveant sensus particulares secundum quod huiusmodi, sed etiam quia movent sensus particulares in sua radice in sensu communi; quia enim sensus communis recipit sensibilia, et cuiuscumque sensus, ideo apparet dormienti secundum sensum communem quandoque quod videat et quandoque quod audiat et sic de singulis.

Quaestio II.8

Quare non magis inest somnium sensui communi quam sensibus propriis

Sed tunc est dubitandum, cum somnus primo et per se inest sensui communi et mediante ipso inest sensibus particularibus, quare non¹ magis inest somnium² sensui communi quam sensibus propriis.

<1. ***

1.1 ***> si igitur sensus proprii non possint in comprehensionem simulacrorum quia ligantur a somno, multo fortius nec sensus communis poterit in comprehensionem simulacrorum, cum fortius ligetur a somno.

1.2 Et praeter hoc, somnus et somnium sunt passiones eiusdem; cum igitur somnus insit sensibus particularibus, similiter, ut videtur, et somnium.

---

¹ non] ut **M.**

² somnium] somnus **M.**

1.3 Et praeter hoc, in somno quiescit sensus proprius ab omni actu sentiendi, et etiam sensus communis. Dicit enim Aristoteles in primo huius¹ quod immobilitatione[m]² sensus communis immobilitantur omnes sensus particulares; quare, ut videtur, magis accidit somnus circa sensum communem quam circa sensus proprios, et ita minus potest in comprehensionem simulacrorum, et ita minus fit³ somnium in sensu communi quam in sensu particulari.

3. Ad hoc dicendum est quod apud somnum ligatur sensus communis ab actu sentiendi aliquid extra, non tamen ligatur ab actu phantasiae vel imaginationis. Et sic determinat Aristoteles:⁴ somnium est passio ipsius sensus communis, non in quantum est virtus sensitiva, sed in quantum phantastica. Et hoc quia secundum <quod> movetur ab aliquo extra dicitur sensitiva, intra dicitur phantastica.

Ad 1.1 & 1.3 Et sic patet ad primam et tertiam rationem, quia licet impeditur ab actu sentiendi extra, non tamen impeditur ab actu sentiendi intra.

Ad 1.2 Ad secundam dicendum quod somnus et somnium sunt passiones eiusdem /283rB/ subiecti primo et per se, ut sensitivae⁵ communis, verumtamen sensitiva communis non eadem ratione est subiectum utriusque, est enim somnii subiectum in quantum sensitiva est, et non in quantum phantastica, et propter hoc non est necesse quod somnium insit sensibus particularibus.

---

¹ Arist., *Somn. Vig. Somn. Vig.* 2.455a33-b12.

² immobilitationem *vel* immobilitationi **M**.

³ fit] sit **M**.

⁴ Arist., *Insomn.* 1.459a21-22.

⁵ sensitivae **M p.c.**] *nescio quid M a.c.*

Quaestio II.9

*Utrum sensitiva communis percipiat somnia per simulacra mota et
fluentia a sensibus particularibus ad sensum communem*

Consequenter quaeritur utrum sensitiva communis percipiat¹ somnia per simulacra mota et fluentia a sensibus particularibus ad sensum communem.

1. Et quod sic² videtur.

1.1 Primo sic: Quia si somniet per simulacra quiescentia in primo sensitivo, cum semper quiescant ibi huiusmodi simulacra, tunc semper somniaret; quod falsum est.

1.2 Item, nihil habet sensus communis nisi quod recipit a sensibus particularibus; et si hoc, ergo non sunt simulacra in sensu communi nisi per hoc quod recipiuntur ab organis particularibus, et ita si percipiat³ somnia, percipiet ea per simulacra fluentia a sensibus propriis ad sensum commune. Et hoc videtur Aristoteles⁴ velle in Littera,⁵ dicit enim quod apud somnum fit⁶ refluxus caloris naturalis ab exterioribus ad principium et deferuntur simulacra ad organum sensus communis; quare etc.

1.3 Et praeter hoc, dicit inferius⁷ quod inde, hoc est a sensibus propriis, motus conservatus, sc.⁸ sanguinis, reducitur⁹ ad primum sensitivum a quolibet sensu et facit somnia valida, et huius[modi] signum est, quod

---

¹ percipiat **M** *p.c.*] parti(ci)pat **M** *a.c.*

² sic] non **M**.

³ percipiat – percipiet] participiat – participiet **M**.

⁴ Aristoteles] *vel* Aristotelem **M** (*compendium ambiguum*).

⁵ Arist., *Insomn.* 3.461a3-8.

⁶ fit *Donati*] sit **M**.

⁷ Arist., *Insomn.* 3.461a25-461a1, *trl. vetus*: “sedato autem et discreto sanguine in habentibus sanguinem, conservatus simulacrorum motus ab unoquoque sensuum valida facit sompnia, et apparere aliquid et videri propterea quidem que a visu deferuntur videre, propterea vero que ab auditu audire. similiter autem et ab aliis organis sentiendi: ex eo enim quod inde progreditur motus ad principium evigilanter videtur videre et audire et sentire.”

⁸ sc.] sive **M**.

⁹ reducitur] red()tur **M**.

sic¹ fluant simulacra secundum quae fit² somnium a sensibus particularibus ad cor, quod aliquando apparet quod videat aliquando quod audiat; ergo etc.

2. Ad oppositum.

2.1 Quod somnium non fiat per simulacra delata a sensibus particularibus ad sensum communem in somno probatio: Dicit Commentator³ quod sentire quod fit⁴ per quinque sensus in somno est contrarium ei quod fit in vigilia. In vigilia enim sensibilia extra primo movent sensus, et ipsi moti movent phantasticam, et ista mota movet imaginativam, et sic deinceps; in somno autem econverso; quare etc.

2.2 Item, sensus particulares non movent sensum communem nisi in quantum sunt moti; sed apud somnum non moventur sensus particulares, quare apud somnum non movent sensum communem; sed si transmitterentur simulacra a sensibus particularibus ad sensum communem, moverent ipsum; quare etc.

2.3 Et praeter hoc, Aristoteles inferius,⁵ ubi determinat modos quibus moventur ista simulacra ad organum sensus communis, dicit quod sedata turbatione sanguinis, ut post digestionem, tunc descendunt simulacra a partibus superioribus, ut a cerebro, usque ad cor; ergo secundum Aristotelem ista simulacra secundum quae fiunt somnia non currunt sive fluunt ab organis exterioribus sed ab interioribus.

2.4 Et praeter hoc, dicit Littera Aristotelis⁶ “somnium est passio sensitivae communis in quantum phantastica”; sed phantastica dicitur prout species sensibilis imprimuntur in organis interioribus; ergo etc.

---

¹ sic] sit **M.**

² fit] sit **M.**

³ Averroes, *Somn. Vig.* 96-97.48-56.

⁴ fit – fit] sit – sit **M.**

⁵ Arist., *Insomn.* 3.461a4-8.

⁶ Arist., *Insomn.* 1.459a21-22.

2.5 Item, multotiens somniamus ea quae numquam fuerunt in sensu; ergo somnium non fit per simulacra delata ab organis propriis ad sensum communem.

2.6 Et praeter hoc, imaginatio potest fingere formas quae numquam fuerunt, et somnium est passio sensitivae secundum quod imaginativae sive phantasticae; et si hoc, tunc somnium potest esse de eis quae numquam fuerunt in aliquo sensu particulari.

3. Ad quaestionem dico secundum Aristotelem et sententiam sui Commentatoris quod huiusmodi simulacra secundum quae fiunt somnia non fluunt apud somnum /283vA/ ab organis exterioribus usque ad organum sensus communis sed ab organ[[o]]\is/ interioribus ut ab organo phantastico imaginativae. Primo tamen apud vigiliam recipiuntur in organis exterioribus, et deinde transmittuntur ad organa interiora, et in illis imprimuntur, ex quibus postea fiunt somnia.

Dico ergo quod ista quaestio insufficienter dividit, neque enim fit sic neque sic, sed somnium fit per simulacra mota ab organis interioribus et superioribus, ut a cerebro, ad organum sensus communis.

Ad 1. Aliae rationes concludunt solum quod [[solum]] primo apud vigiliam recipiebantur in sensibus particularibus, et hoc bene concedo. Non tamen concludunt quod apud somnum transmittuntur ad organum sensus communis.

Ad 2. Et similiter rationes deductae¹ ad oppositum² non concludunt quod somnia quiescentia sint in primo sensitivo, sed bene concludunt quod fiunt per simulacra delata ab organis interioribus usque ad organum sensus communis, et illud est verum.

---

¹ deductae] inductae *Donati*, fort. recte.

² oppositum *Donati*] primam **M**.

Quaestio II.10

Utrum sensus non solum patitur sed etiam agit

Dubitatur de hoc quod dicit¹ quod sensus non solum patitur sed etiam agit.

1.1 Et hoc videtur² per experimentum de muliere patiente menstruum, ipsa enim quando huiusmodi patitur solo visu inficit speculum. Similiter si lupus videt hominem, reddit ipsum raucum. Illud idem similiter videtur per multa argumenta alia.

1.2 Item, quod sensus sit de numero activorum videtur per rationem sic: Cuilibet virtuti respondet aliqua actio; quare etc.

1.3 Et praeter hoc, nihil est quod sit tantum passivum praeter materiam primam; sed visus non est materia prima; ergo non est tantum passivus, agit ergo aliquo modo.

1.4 Et praeter hoc, formae debetur agere et materiae pati; omne igitur compositum ex utroque, sc. ex materia et forma, aliquo modo potest agere et aliquo modo pati; cum igitur visus sit quoddam compositum ex materia et forma, ut virtute visiva et organo, aliquo modo patietur, et aliquo modo aget; quare visus non solum est de numero passivorum.

2. Ad oppositum.

2.1 Dicit Aristoteles in secundo De anima³ quod sensus est de genere virtutum passivarum, et innuit⁴ quod sentire est alterari tantum; ergo et est pati tantum; sensus ergo erit tantum patiens.

---

¹ Arist., *Insomn.*, 2.459b27.

² videtur – speculum] Cf. Arist., *Insomn.*, 2.459b27-460a26. *Cum toto argumento conferenda est ratio quae in commentario Galfridi in Arist. Sens. in quaestione “Utrum videamus intus suscipiendo an extra mittendo” invenitur (cod. Todi, BC 23: 117vA):* “Item, basiliscus solo visu interficit hominem, lupus etiam solo visu reddit hominem raucum, mulier etiam menstruosa inficit speculum; quod non contingeret nisi aliquid emitteretur ab oculo, ut videtur; quare etc.”

³ Arist., *de An.* II.5.416b33-35.

⁴ innuit] i()t M.

2.2 Et praeter hoc, dicit Aristoteles¹ quod sentimus tantum intus suscipiendo; si ergo sensus ageret, tunc extramittere[n]tur aliquid de sua virtute, et per consequens aliquid de sua substantia; quod turpe est dicere.

3. Ad hoc potest dici ad praesens quod visus potest dupliciter considerari: aut ratione suae virtutis aut ratione organi.

Ratione organi agit visus aliquo modo, sicut patet per experimentum de muliere patiente menstruum, quia, sicut dicit Aristoteles,² oculus infectus sanguine menstrui inficit aerem sibi proximum, et ille aer inficit alterum aerem sibi proximum, et sic usque ad speculum; et sicut ipse dicit,³ organum visivum [[et]] est aliquo modo agens,⁴ est enim lucidum.

Si ratione virtutis visivae, hoc potest esse dupliciter: aut quantum ad receptionem tantum, et sic est tantum passivum; aut ratione apprehensionis et iudicii, et sic aliquo modo agit.

Quaestio II.11

Utrum divinatio sit passio intellectivae vel sensitivae

Quaeritur de divinatione, cuius passio sit, utrum sc. intellectivae vel sensitivae.

1. Et videtur quod sensitivae.

1.1 Cuius enim per se et primo est somnium passio, eiusdem erit illud passio quod consequitur ad ipsum; cum igitur somnium sit per se passio sensitivae, divinatio erit /283vB/ passio eiusdem, cum sequitur ad somnium.

1.2 Item, eiusdem virtutis erit cognoscere signum et signatum; quare etc.

---

¹ Cf. Arist., *Sens.* 2.438a25-26; *de An.* II.11.423b18-26. *Quaestionem in librum De sensu et sensato superius allegatam Galfridus his verbis determinat (cod. Todi, BC 23: 117vA):* “Dico ergo quod oculus nihil emittit extra se quod sit aliquid virtutis visivae sive quod conferat ad visum.”

² Arist., *Insomn.* 2.460a6-11.

³ Arist., *Insomn.* 2.459b26-27.

⁴ agens] accidens **M**.

1.3 Et praeter hoc, anima sensitiva apprehendit phantasma duobus modis: vel prout aliquid in se, vel cuius sit imago[[c]]; cum igitur somnium sit quoddam phantasma, apprehendit somnium hiis duobus modis; sed apprehendere somnium hoc modo, sc. cuius sit imago, est divinare; ergo etc.

2. Ad oppositum.

2.1 Cuius est divinare, eius est res futuras praecognoscere; sed solius intellectivae, et non sensitivae, est res futuras praecognoscere; ergo etc.

2.2 Et praeter hoc, omnis divinans interpretatur similitudines rerum, sed hoc pertinet ad animam intellectivam et non ad sensitivam; quare etc.

2.3 Item, animalia bruta non divinant, et tamen habent animam sensitivam; ergo etc.

3. Istae rationes concedendae sunt.

Ad 1.1 Ad primam rationem in oppositum dicendum est quod aliquid consequitur ad aliud duobus modis, scilicet aut accidentaliter, et sic est prima falsa, aut naturaliter, et sic est maior vera, et tunc nihil ad propositum, eo quod divinatio valde accidentaliter accidit somnio.

Ad 1.2 Ad aliam rationem dicendum est quod si sensitivae esset cognoscere somnium in quantum est signum futuri, tunc eius esset divinare; sed hoc non est verum, sensitiva enim non cognoscit somnium nisi secundum suam substantiam, sc. in quantum est simulacrum rei sensibilis apparens, non autem in quantum est signum futuri.

Ad 1.3 Ad tertiam rationem dicendum quod ista minor falsa est “apprehendere in quantum est imago alterius est divinare”; divinatio enim non est de re quae apparet sed est de re habente aliquam similitudinem ad illam; virtus autem sensitiva non considerat phantasma nisi prout est imago primi sensibilis quae apparet, et non considerat similitudinem illius ad aliam rem.

Quaestio II.12

Utrum somnia sint signa rerum

Dubitat de hoc quod dicit¹ quod somnia sunt signa et causae rerum

1. Et videtur quod non possint esse signa rerum sic:

1.1 Illud simulacrum secundum quod fit² somnium aut est situm in anima aut est receptum ab extra. Si primo \modo/, tunc non potest esse verum signum rei extra; si autem sit receptum ab extra, hoc non est verum, quia res cuius est simulacrum non cadit sub sensu.

1.2 Et praeter hoc, signum naturale alicuius rei et signatum essentialiter consequuntur se ad invicem, sed simulacrum cum cito evanescat non potest consequi [esse] naturaliter ad rem futuram, ergo non potest eius³ signum esse naturaliter.

1.3 Et praeter hoc, etsi aliqua causa alicuius aegritudinis sit in nobis, latet tamen nos eo quod non cadit sub sensu particulari; sed nihil est in sensu communi nisi quod prius fuit in aliquo sensu particulari; quare ista causa non potest percipi a sensu communi per somnia; ergo, ut videtur, per somnia non potest percipi.

1.4 Et praeter hoc, futura contingentia possunt esse et non esse; cum igitur ista futura sint indeterminata apud naturam, multo fortius sunt indeterminata apud nos; ergo non possunt huiusmodi futura cognosci⁴ apud nos ullo modo, nec <per> somnia <nec> aliquo alio⁵ modo.

2. Ad oppositum:

2.1 Illud est probabile quod videtur alicui sapienti in sua facultate; cum igitur medici sapientes /284rA/ et experti in medicina dicant quod contingit praescire causas aegritudinis per somnia, videtur quod hoc sit probabile; quare etc.

---

¹ dicit] ostendit **M.** Arist., *Insomn.* 1.462b26-28.

² fit] sit **M.**

³ eius signum esse] est signum est **M.**

⁴ cognosci] contingi **M.**

⁵ alio] isto **M.**

2.2 Et praeter hoc dicit Aristoteles¹ quod mediantibus idolis longinque distantibus praescimus futura; quare etc.

2.3 Et praeter hoc, in principio huius capituli² dicit quod non est idoneum negare divinationem esse, et dicit Commentator³ “Nullus enim hic est qui \non/ viderit somnium aliquod quod enuntiaverit ei aliquod futurum”; quare etc.

2.4 Et praeter hoc, idem habetur per somnium⁴ Ioseph.

3. Concedendum est cum Aristotele quod quaedam somnia sunt signa futurorum.

Ad 1.1 Ad primam rationem in oppositum dicendum est quod licet futurum non cadat sub sensu, eius tamen causa cadit sub sensu, sed non in ratione causae. Unde dicitur quod somnia non sunt signa nisi illorum futurorum quorum causae sunt praesentes vel secundum esse vel secundum dispositionem.

Ad 1.2 Ad aliu[[s]]d dicendum quod dupliciter est signum: unum extra animam sive in corpore, et tale signum essentialiter consequitur ad signatum. A[[d]]liud est signum quod est solum idolum existens in anima, et de tali non est verum etc.

Ad 1.3 Ad tertiam rationem dicendum quod causa aegritudinis est distantia sive distemperantia humorum, et ista causa potest percipi tam in vigilando quam in dormiendo, quia in vigilia per tactum pulsus et huiusmodi, in dormiendo autem per somnia. Dicit enim Commentator⁵ quod somniare quod videt ignem significat dominium <cholerae, et somniare aquam significat dominium> phlegmatis.

---

¹ *Quod hic falso Aristoteli imputatur fortasse ex Arist., Insomn. 2.464a24-26 male intellecto originem ducit.*

² *Cf. Arist., Div. Somn. 1.462b12-14.*

³ *Averroes, Somn. Vig. 94.26-28.*

⁴ *somnium Ioseph] Cf. Averroes, Somn. Vig. 116.23-25.*

⁵ *Averroes, Somn. Vig. 124.56-60: “Et hoc genere sunt sompnia que significant apud medicos dominium humorum in corpore, verbi gratia, quod videre ignem significat dominium cholere, et sompnare aquam significat dominium phlegmatis.”*

Ad 1.4 Ad alia quae consequenter obiciuntur dicendum est quod futura contingentia non possunt totaliter cognosci per somnia, talia enim futura possunt indifferenter esse et non esse, sed possunt impediri priori causa superveniente.

Quaestio II.13

Qualiter somnia possunt esse causae rerum

Consequenter quaeritur qualiter somnia possunt esse causae rerum,

1.1 cum somnium non sit nisi quoddam simulacrum apparens ipsi animae, tale autem simulacrum existens in anima non est causa rei extra.

1.2 Item dicit Commentator super *Metaphysicam*¹ quod scientia primi est causa rei, scientia autem nostra causatur a re extra; ergo scientia nostra non potest esse causa rerum extra.

3. Et hoc est verum – nisi valde per accidens et ex consequenti. Quia enim multi sunt motus in vigilando, ideo anima non potest complet<e> aliquid cognoscere, in somno autem potest pervenire completius in cognitionem rerum, quia cum sedantur illi² motus, et cum rectificantur, intellectiva per somnium, debentia³ operari potest complete cognoscere, et ista rectificatio est causa aliquo modo debentium⁴ operari.

Quaestio II.14

Utrum deus immittat somnia

Quaeritur utrum deus immittat somnia.

---

¹ *Locus non inventus. Cf. Auctoritates 1.291, p. 139, ubi inter alia spuria hoc dictum Commentatori super Metaph. XII attribuitur: "Scientia dei causat res, sed nostra scientia causata est a rebus."*

² illi] *lectio incerta M.*

³ debentia] *debentis M.*

⁴ debentium *haesitans scripsi, cum nil melius menti occurrisset] debito M.*

1. Et videtur quod non:

1.1. Quia animalia bruta univoce somniant cum hominibus cum sensitivam partem univoce participant, et constat quod deus non immittit somnia brutis; quare etc.

1.2 Et praeter hoc, [[dicitur]] scientia habita per somnium est natur\a/lis, sicut dicit Aristoteles,¹ et sicut patet per hoc quod melancholici propter suam complexionem naturalem fortius somniant quam alii; scientia autem naturalis non est ex immisione divina; quare etc. /284rB/

1.3 Et praeter hoc, si deus immitteret somnia, tunc solum prudentissimis hominibus immitteret somnia et non idiotis.

1.4 Et praeter hoc, si deus immitteret somnia, tunc magis immitteret ea vigilanti quam dormienti, cum vigilans melius apprehend<er>et quam dormiens.

1.5 Et praeter <hoc>, si deus immitteret somnia, cum somnia fiant secundum simulacra rerum sensibilibus extra, tunc deus crearet illa simulacra, quod falsum est.

2. Ad oppositum:

2.1 Dicit Aristoteles² paullo ante illam partem De divinatione etc.³ quod intelligentiae verae fiunt praeter phantasmata, sed per humanam naturam nihil est in intellectu nisi quod prius fuit in sensu; oportet ergo quod sint aliunde, ut a deo.

2.2 Item, Commentator loquens de cognitione habita per divinationem dicit⁴ quod iste modus cognitionis large est valde nobilis, et attribuitur principio nobiliori, immo est a re divina.

2.3 Et praeter hoc, deus valde sollicitus est circa naturam humanam. Et quaerit Commentator¹ propter quid sunt somnia, et dicit quod sunt propter sollicitudinem hominis; ergo deus immittit <h>ominibus somnia,

---

¹ Cf. Arist., *Insomn.* 2.463b12-18.

² Arist., *Insomn.* 3.462a28-29.

³ Arist., *Div. Somn.* 1.462b12.

⁴ Averroes, *Somn. Vig.* 102.49-51.

2.4 Item, melius est quod immittat somnia fatuis quam sapientibus. Si enim ea immitteret sapientibus ita quod non fatuis, tunc hoc imputaretur suae sapientiae et non immissioni divinae.

2.5 Et praeter hoc, nisi essent huiusmodi visiones divinae, non essent verae visiones, nec propheticae, sed hoc falsum est secundum fidem nostram; quare etc.

3. Solutio. Commentator dicit² quod vulgariter dicuntur somnia a daemonibus et propheticae a deo.

Dicamus ergo cum Commentatore³ et secundum fidem nostram, quod⁴ verae visiones sunt immissae a deo, et hoc cum medio vel sine; sed huiusmodi verae visiones non sunt somnia proprie nec de huiusmodi veris⁵ visionibus intendit Aristoteles, immo, sicut dicit Commentator,⁶ Aristoteles loquitur de somniis proprie dictis, nec etiam intendit probare <nisi>⁷ quod somnia proprie dicta non sunt a deo immissa, <Ad 1.1-5> et hoc concludunt rationes.

Quaestio II.15

Qualiter potest color multiplicare suam speciem sine luce educente ipsam de potentia ad actum

Consequenter quaeritur de fluxibus idolorum, et est dubitatio, cum de nocte non sit medium illuminatum, qualiter potest color multiplicare suam speciem sine luce educente ipsam de potentia ad actum,

---

¹ Averroes, *Somn. Vig.* 116.17-18.

² Averroes, *Somn. Vig.* 95.36-38.

³ Averroes, *Somn. Vig.* 95.37-39: “Dicunt enim quod sompna sunt ab angelis et divinationes a demonibus et prophetie a Deo, aut cum medio aut sine medio.”

⁴ quod] quae **M**.

⁵ veris] vere **M**.

⁶ Fortasse Averroes, *Somn. Vig.* 95.29-96.30: “Et Aristoteles non fuit locutus nisi tantum de sompniis.”

⁷ <nisi> *Donati*.

<*** 1.1 ***> quare, ut videtur, species rei visibilis non potest pervenire ad oculum dormientis in loco tenebroso etc., nec similiter species audibilis ad auditum, et sic de ceteris.

1.2 Et praeter hoc, posito quod species coloris perveniat usque ad oculum dormientis in loco tenebroso, adhuc tamen non videtur quod possit intrare in ipsum organum cum oculus sit clausus; quare etc.

1.3 Et adhuc posito quod intret usque ad pupillam¹ sive quod intret ipsam pupillam, non tamen, ut videtur, potest pervenire usque ad imaginativam, quia obturantur spiritus per quod debeat deferri.

1.4 Item interposito aliquo obstaculo solido ut terra vel turris non videtur quod species coloris possit pervenire ad animam dormientis, quia gignitio lucis est secundum rectum, quare multiplicatio speciei coloris /284vA/ erit secundum rectum; cum igitur species coloris pervenerit ad aliquod huiusmodi obstaculum solidum, non transit ultra, ut videtur, nec etiam penetrat; quare, ut videtur, nullo modo potest talis species pervenire ad animam dormientis.

Quaestio II.16

Posito quod aliquis sit in aliquo doleo aeneo nullicubi perforato, utrum sic inclusus audiat

Eadem potest esse quaestio de auditu posito quod [[q]] aliquis sit in aliquo doleo aeneo nullicubi perforato quaeritur utrum sic inclusus \audiat/.

1. Et videtur quod non, quia lux non potest multiplicare se ad aurem ipsius, et ita per consequens nec sensus.

Solutio ad quaestionem II.15

Ad 1.1 Ad primam rationem dico quod virtus corporis caelestis et stellarum semper [[et]] est praesens etsi lumen ipsius solis non sit semper

---

¹ pupillam] pipillam M.

actualiter et praesentialiter existens; et ista virtus bene potest repraesentare sensibilia usque ad animam. Color autem, quia magis materialis est quam alia sensibilia, ad hoc quod multiplicet suam speciem indiget luce actuali sive luce in actu.

Dico ergo quod alia sensibilia a visu, ut sensibilia tactus et huiusmodi, bene possunt multiplicare suam speciem ad animam dormientis mediante ista virtute caelesti quae semper praesens est, ut diximus superius. Color tamen, cum sit magis ligatus materiae, non potest multiplicare suam speciem solum per istam virtutem, immo ad hoc quod multiplicet indiget luce in actu. Vel posset dici quod lumen ipsius lunae quod recipit a sole quandoque illuminat medium de nocte et abstrahit species coloris, et isto lumine mediante potest species etc.

Ad 1.2-4 Ad alia dicendum quod in organo videndi est natura perspicui, unde cum pervenerit species coloris ad aliquod obstaculum, ut ad oculum, ratione perspicuitatis potest penetrare palpebras et organum videndi et pertransire usque ad organum sensus communis. Si autem sit tale obstaculum quod nihil aut valde par[v]um sit in eo de natura perspicui, tunc dicitur quod species coloris perveniens ad ipsum reflectitur usque ad corpora caelestia et stellas, et inde mediante lumine stellarum procedit secundum rectum †intensum† quousque pervenerit ad animam dormientis.

Solutio ad quaestionem II.16

Ad illud quod quaeritur utrum existens in doleo etc., dico quod in corpore æris, sicut etiam in quolibet corpore, est natura spiritus et lucis, plus¹ tamen est de natura lucis in corporibus metallicis, ut in ære, quam in lapide vel aliquo huiusmodi [[prius tamen est de natura lucis]], plus etiam est ibi de natura aeris, unde aer existens extra si fuerit bene percussus, natura aeris [[extra]] intra excitatur in corpore æris et mediante ista natura excitata potest sonus transferri usque ad aurem ibidem existentis.

---

¹ plus] prius **M**.

Si autem fuerit sonus parvus, ita quod non potest generare naturam consimilem in corpore æris, tunc non fiet sonus ad ibidem existentem.